

# Funkcija folklornih motivov v Simčičevem romanu »Poslednji deseti bratje«

Marija Stanonik

Slovenska akademija znanosti in umetnosti, II. razred  
za filološke in literarne vede, Novi trg 3, SI 100 Ljubljana

## Povzetek

Kar sta po pripovedni širini Tolstojev roman *Vojna in mir* ali po svoji globini Dostojevskega *Bratje Karamazovi* za rusko literaturo, so za slovensko literaturo v obojem *Poslednji deseti bratje* (2012). Ta véliki tekst slovenske literature ni roman zgolj o slovenski emigraciji, ampak o treh Slovenijah, Slovencih v matici, v štirih sosednjih državah in v eksilu po Evropi in po vsem svetu. S premišljeno kompozicijo se v njem prepleta enainvajset zgodb (3 × 7), kar morda meri na 21. stoletje. Njihova duhovna podstat je zadoščevanje – ne maščevanje!

Simčič je mojster v menjavanju časovnih perspektiv, podajanju sočasnosti dogajanja ali vstopanju vanj *in medias res*, čemur je bralec priča v glavnem besedilu.

Razprava želi predstaviti funkcijo folklornih motivov v omenjenem Simčičevem romanu. Simčič je vanj tako rekoč skrtil roman *Desetnica Marjetica*.

Analiza je pokazala, koliko je zvest baladni strukturi folklorne pesmi *Desetnica* in da se od nje daleč razlikuje z motivom večnega popotnika Ahasverja. *Desetnica* se z bratom po usodi sprašuje, kakšen je višji namen in pomen njunega tavanja. Iskanje odgovora na smisel življenja je v središču obeh romanov. Sodobni intelektuallec utemeljuje svoje stalno prestavljanje z zakonitostmi v naravi, medtem ko desetnica in deseti brat izpolnjujeta poslanstvo, ki je zanju in za vse, ki ju spremljajo, skrivnost. Tudi Simčičevi begunci in izgnanci, ki želijo ostati zvesti svojim koreninam, dojemajo svojo življenjsko pot kot skrivnost, čeprav se strinjajo, da so »del žrtvovane generacije«.

**Ključne besede:** Zorko Simčič, druga svetovna vojna, begunci, emigracija, roman, slovstvena folklor, desetnica, deseti brat, smisel življenja, zadoščevanje.

## Summary

### *The Function of Folklore Motifs in Simčič's novel The Last Tenth Brothers*

The novel *Poslednji deseti bratje* (2012) is to Slovenian literature as, to Russian literature Tolstoy's *War and Peace* in narrative scope or, in profundity, Dostoyevsky's *The Brothers Karamazov* combined. This grand text of Slovenian literature is not only a novel about Slovenian emigration, but also about three Slovenias, Slovenians in their native land, four neighbouring countries, and in exile throughout the whole world. Intricately composed, it is a narrative of twenty one stories (3 × 7) interlaced, perhaps alluding to the 21<sup>st</sup> century. Their spiritual essence is satisfaction for others – rather than revenge.

Simčič is a master of alternating time perspectives, communicating concurrence of events or entering events in *medias res*, which the reader is witness to in the main text.

This text explores the function of folklore motifs in the above-stated Simčič's novel. As it were, Simčič concealed the novel *Desetnica Marjetica* into it.

Analysis has shown how faithful Simčič was to the ballad structure of the folk poem *Desetnica (The Tenth Sister)*, and how completely he deviated from it with the motif of the eternally wandering Ahasver. *Desetnica* and her brother by fate search for the higher purpose and meaning of their wandering. Attempts at finding the meaning of life are central to both novels. Modern intellectuals base their constant relocating on the laws of nature while the tenth sister and the tenth brother are fulfilling a quest, which is, to them both and to everyone following their story, a mystery. Likewise, Simčič's refugees and immigrants who wish to remain true to their roots, regard their life story as a mysterious, even though they agree that they are »a part of the sacrificed generation«.

**Key words:** Zorko Simčič, World War II, refugees, emigration, novel, literary folklore, The Tenth Sister, The Tenth Brother, the meaning of life, satisfaction for others.

## Uvod

Kar sta po pripovedni širini Tolstojev roman *Vojna in mir* ali po svoji globini Dostojevskega *Bratje Karamazovi* za rusko literaturo, so za slovensko literaturo v obojem *Poslednji deseti bratje* (2012). Roman je zorel kar nekaj desetletij, saj avtor piše o njegovem nastajanju v dopisovanju s še danes premalo opaženim pesnikom in pisateljem Stankom Majcnom že okrog leta 1965:

»No, in zdaj – sredi vrste težških del, ki jih vsaka skupnost naklada – sem pri pisanju neke čudne zadeve, ki ni ne drama, pa tudi poslanica ne. Gre za motiv desetih bratov, desetnic, zaznamovancev, ki so poslani v svet, da se zanj in pa za onega, iz katerega so prišli, žrtvujejo do smrti ...«<sup>49</sup>

Iz enega zadnjih pisem (Vedbaek, 9. sept. [19]70) omenjenemu mariborskemu samotarju se vidi, da je pisatelj že zelo napredoval pri svojem delu:

»Sicer sem pa v glavnem ‘domá’, kjer berem in pišem (oziroma zdaj prepisujem svoje Desete brate (nekak kolektivni roman o enem delu emigracije v svetu, ki pa je pisan oziroma bolje rečeno ‘zgrajen’ bolj nenavadno) ...« (Simčič 2000, 117)

Ta véliki tekst slovenske literature ni zgolj roman o slovenski emigraciji, ampak o treh Slovenijah, Slovencih v matici, v štirih sosednjih državah in v eksilu po Evropi in po vsem svetu. S skrbno premišljeno kompozicijo se v njem prepleta enaindvajset zgodb ( $3 \times 7^{50}$ ), kar morda meri na 21. stoletje. Njihova duhovna podstat je zadoščevanje – ne maščevanje! Pozornost zbujejo trije p-: pamet, pogum, previdnost.

Med mnogimi možnostmi za poglobljeno razpravo o omenjenem Simčičevem romanu sledi poskus, predstaviti funkcijo folklornih motivov v njem.

Avtor besedo »folklor« uporabi dvakrat: prvič ironično in v razširjenem, prvotnem, angleškem pomenu (znanje, védenje, vednost), saj z njo poimenuje družabno igro: »Ura je že pozna, toda najbolj vztrajni ‘ljubitelji slovenske folklore’ na krovu še vedno tarokirajo.« (Simčič 2012, 175) V drugem primeru je pred bralcem prizor, ko »papá ta malo [= nekajmesečno punčko] vedno dvigne v naročje in zapoje: ‘Marička z Jesenic doma, ježešna ... ‘nakar mama odkimava, papá pa pravi: ‘Folklor, esencialni del kulture ...’ Kdo ve, ali mama razume te besede?« (Simčič 2012, 483)

Navedena profesorjeva opredelitev »folklore« je za Slovenca, ki se ima za kulturno vzvišenega, a mu je malo mar za njegovo bit, tako rekoč nezaslišana, saj besedo uporablja le slabšalno, če že ne kot psovko.<sup>51</sup> Pisatelj pa, ki je v tujih

---

<sup>49</sup> V opombi pod črto avtor dodaja: Gre za še neobjavljen neke vrste »kolektivističen roman« o ljudeh, ki so se po zmagi komunizma morali umakniti v begunstvo. Izgnanstvo kot sodobno desetništvo. (Simčič 2000, 65)

<sup>50</sup> Številki tri in sedem sta po starodavnem verovanju sveti števili.

<sup>51</sup> O procesu sprejemanja besede in njeno terminologizacijo v znanstvene namene prim. Stanonik, M. (2001): *Teoretični oris slovstvene folklore*. Ljubljana, Založba ZRC, 31–114.

okoljih leta in leta trepetal za vsako vlakno narodove biti, se zaveda njegovih korenin. Te res niso ugledne, skrite pod zemljo so umazane, zveržene na vse strani, toda le iz njih prihajajo sokovi po steblih in listih do popkov in cvetov, ki jih vsi občudujejo. Ti cvetovi, preneseno na literarna tla, so odlični, uspešni izdelki besedne umetnosti; toda njene korenine v skrajnostih segajo v folkloro, slovstveno folkloro, z začetki v agrafični civilizaciji.

Zorko Simčič je v roman *Poslednji deseti bratje* s sodobno snovjo umestil podroman *Desetnica Marjetica*<sup>52</sup> in z zgodbo iz davnine dopolnil moški pol desetništva tako po spolu kot časovno. Da gre za roman v romanu s samostojno kompozicijo, se vidi tudi iz drugačne grafične oblike besedila, v katerem dogajanje poteka prav na robu dveh civilizacij.<sup>53</sup>

Gre za razmerje med agrafično in grafično kulturo, ki je popolnoma spremenila svet.<sup>54</sup>

## 1. Soočenje dveh kultur

Desetnica Marjetica je popolnoma ravnodušna do majcenih znakov<sup>55</sup> na tankih kožnatih zvitkih, s katerimi želi njen sogovornik napraviti vtis nanjo: »Tisti, ki znajo brati ta znamenja, te črke, postanejo lahko bolj modri, več vedo, zvedo celo, kaj se je godilo ali kar se godi drugod po svetu.« Prostodušno zavrne ponudbo, da bi se naučila brati, saj da zato ljudje »niso bolj srečni«. Izkušnja jo uči, da od drugih tudi bolj pametni niti bolj modri niso. Naletela je na ljudi, »ki so znali brati, bili tudi učeni, a so neuke prezirali«, kot da je težko biti hkrati »učen in dober«. (Simčič 2012, 314) Še huje: znanje na zvitkih daje njihovemu lastniku lažen občutek, »da je že posestnik resnice« in ga zapelje v oholost, medtem ko narava – »drevesa in kamni« – človeka »vedno znova presenetijo, kdaj napolnijo tudi z dvomom?« (Simčič 2012, 320)

Pri srečanju z zakonskim parom iz Večnega mesta (Rim) desetnica preprosto presliši, da se mož »ukvarja s pisanimi znaki in z nečim, čemur pravijo pergamenti« in zaradi nekkih starih zapiskov namerava skozi njene kraje na vzhod, do Velikega jezera, ki ga njuna začasna spremljevalka konkretizira iz lastne fizične izkušnje:

<sup>52</sup> S štirimi poglavji (50–59, 135–173, 270–364, 667–701), ki skupaj nanesejo 172 strani, kar je od celotnega romana (719 strani) okroglo četrtnina besedila, natančno 23,95%.

<sup>53</sup> Medtem ko je bil izumitelj Teuth vzhičen nad grafičnimi znaki, ker da so »zdravila za spomin in za modrost«, egiptovski kralj Thamuz pa je prizadet: »Pisava bo prinesla pozabo« – »in ali ne tudi manj modrosti! Odkar so črke in pisava, več beremo in pišemo; toda modrost raste iz molka, se goji v tihoti in v glavnem le z govorjeno besedo presaja v srce enega, dveh, morda treh ljudi.« (Simčič 2012, 608)

<sup>54</sup> V podobnem procesu smo danes, ko grafično kulturo izriva digitalizacija, s katero se oblikujejo nov človekov miselni stroj in nova družbena razmerja.

<sup>55</sup> V smislu črk.

»Blatno jezero.« (Simčič 2012, 681, 682, 695)<sup>56</sup> Za tisto, česar ni sama doživela, ji je malo mar, npr. zemljevid na zvitku iz tenkega usnja, na katerem rdeče in modre črte kažejo smer do velike utrdbe ob Široki reki (Donava) Vindobona.<sup>57</sup> »Nje ta cesta ni poklicala [...] njen svet je drug svet.« (Simčič 2012, 694)

Med pripadniki dveh kultur na različni stopnji obstaja popolna odtujenost. Pričakovala je, da bo človeku, ki ji je polaskal, da je »lepa«, in h kateremu jo je nezadržno vleklo, lahko kaj povedala o sebi, zato ga je vprašala, ali kaj ve »o desetih bratih in desetnicah«, pa jo je pomilovalno zavrnil, da ga duhovna kultura »pastirskih ljudstev« ne zanima. (Simčič 2012, 305) »Odkar je zapustila rodni dom, je bila ta noč zanjo najdaljša.« (Simčič 2012, 327–328)

Romanca z »gospodom« bajuvarskega rodu (Simčič 2012, 302) se je končala s pogovorom o ponosu in časti. (Simčič 2012, 306) Pri svojem stališču je imela pred očmi očeta Gorazda, ki ji je v pogovoru z Obrom, ki se je prišel pogajat s Slovanom za premirje in ga je pri tem užalil, naročil, naj mu prinese njegov meč. Na njem je pisalo: »Čast dajem, čast zahtevam.« (Simčič 2012, 307) Nato se je obrnil k njej: »Zapomni si. In nikoli ne pozabi, kjerkoli že boš. Meni je to povedal moj oče in njemu njegov oče, moj ded. Dokler nisi izgubil časti, nisi izgubil ničesar.« (Simčič 2012, 309)

## 2. Institucija desetništva

Najbolj vsestransko se je poglobil v desetništvo Dušan Ludvik. (79–90)

Institucija desetništva je že zelo stara in temelji na starodavni veri, da »vse deseto« od tega, kar človek pridelal, priredi ali upleni, kakor tudi deseti mladič – pripada bogovom (bogu). Obstaja domneva, da je moral biti prvotno deseti otrok istega spola (desetnik, desetnica) obredno žrtvovan bogovom (bogu). (Ludvik 1960, 79–90; Merhar 1961, 160; SLP 1970, 300) Na višji kulturni stopnji so grozljivi ukrep omilili z izgnanstvom in po uveljavitvi krščanstva z oddajo desetega otroka Cerkvi. (Merhar 1961, 160; SLP 1970, 300)<sup>58</sup>

## 3. Institucija desetine

Sveto pismo z odlomkom o darovanju Izaka (1 Mz 22, 1-19) izrecno ohranja spomin na to, kako Jahve odkloni žrtvovanje prvorojenca za žgalno daritev, pa

---

<sup>56</sup> Omemba tega jezera je simpatičen namig na misijo svetih bratov Cirila in Metoda. V bralcu (prim. Stanonik, M.: *Ciril in Metod v slovenski književnosti in narodovem spominu*) se dvigne napetost, da bo vsak čas kakšna beseda o njiju, toda ne, zanju je še nekaj stoletij prežgodaj, saj slovanskim prednikom še delajo zgago Obri.

<sup>57</sup> Tj. današnji Dunaj (Wien).

<sup>58</sup> Na to deloma še kaže starejša štajerska varianta, kjer desetnica – sicer brez navedbe vzroka – umre (Štrekelj 1895–1898), deloma pa tudi kranjska iz Zgornje Sorice (SLP 1970, 298) z »belo ženo« in »štimo iz nebes: »Oh le naprej, nazaj nkol več.« (Merhar 1961, 160)

tudi, da so se svetopisemski Izraelci pod vplivom sosednjih narodov k temu še kar vračali (Ezk 20, 26–31), nikjer pa ni omenjeno desetništvo, morda prav zaradi izpričanega darovanja prvorojencev.

Da pa je bilo število deset izjemno, sveto, število, priča deset Božjih zapovedi (2 Mz, 1–17), »deset besed«, ki jih je Jahve napisal »na dve kamniti plošči.« (5 Mz 4, 13)<sup>59</sup>

Pozna pa desetino v dobrem pomenu pri živalih in poljedelskih pridelkih. Stara zaveza omenja celó desetinko (3 Mz 6, 13), desetino pa temeljiteje v tretji Mojzesovi knjigi na koncu Dodatka (3 Mz 27, 30–33): »Vse desetine dežele, od pridelkov zemlje in od drevesnih sadov, so GOSPODOVE; posvečene so GOSPODU. [...] Kar zadeva kakršno koli desetino od goveda in drobnice, naj bo vsaka deseta žival od vseh, ki gredo skozi pod pastirjevo palico, nekaj svetega za GOSPODA. Naj se ne preiskuje, ali je dobro ali slabo, tudi naj se ne zamenjuje; če se vseeno zamenja, naj bo to in tisto, kar zamenja, nekaj svetega: ni ga dovoljeno odkupiti.« (3 Mz 27,30–33)

Iz četrte Mojzesove knjige je razvidno, da je namesto dediščine v naravi desetina namenjena Levijevim sinovom kot povračilo za njihovo duhovniško službo. Toda tudi oni so dolžni od dobljene desetine dati GOSPODU v čast desetino s posebnim duhovniškim obredom »darom vzdigovanja«. (Prim. 4 Mz 18, 21–32.)

Desetino od živali je zaznati pri Jeremiji (Jer 33, 13), Kroniška knjiga pa jo omenja neposredno: »Tudi Izraelci in Judovci, ki so prebivali v Judovih mestih, so dajali desetino goveda in drobnice ter desetino posvečenih reči, ki so bile posvečene GOSPODU, njihovemu Bogu.« (2 Krn 31, 6) Na Ezekijev ukaz so »Izraelovi sinovi prinašali obilo prvin žita, vina, olja, medu in vseh poljskih pridelkov; prinašali so desetino vsega v obilju. (2 Krn 31, 5)<sup>60</sup>

Nova zaveza (Rozman 1997, 79) omenja desetino na več mestih (Mt 13, 23; Lk 18, 12; Heb 7, 2.4.5.6.9). Tak način obračunavanja dajatev v cerkvenem okolju z namenom, pomagati revežem in bolnim, se je laiziral in prek fevdalizma ohranil na slovenskih tleh vse do zemljiške odveze leta 1848. (Blaznik et al. 1980, 251–252)

#### **4. Primerjalni oris Desetnice Marjetice v pesmi in romanu**

Karel Štrekelj (1895–1898, 352–359) je Desetnico uvrstil med pripovedne pesmi in navedel šest njenih različic. Pri dveh (Š, 310, 311) zapisovalec ni znan, eno (Š, 312) je v dveh redakcijah zapisal Matevž Ravnikar-Požencan in eno (Š, 313) Matija Valjavec, dve (Š, 314, 315) pa Oroslav Caf. Uredniški odbor pri *Slovenskih*

<sup>59</sup> Od tod beseda »dekalog«. (SP 1997, 126) Dekadni sistem pozna matematika in je prevladal v naši civilizaciji.

<sup>60</sup> Toda o njej ni nič komentarjev, razen tega, da je najprej veljala le za davek kralju, šele pozneje se oddaja duhovnikom. (Cazalles 1979, 96)

*ljudskih pesmih* (1970) je pripovedne pesmi podrobneje razčlenil in Desetnico uvrstil v razdelek bajeslovnih in pravljličnih pesmi. (SLP 1970, 291–300) Poleg navedenih so v novo zbirko uvrščene še ena iz Štrekljeve zapuščine (SLP 1970, 296) in tri, ki jih je odkril Glasbenonarodopisni inštitut. (SLP 1970, 296–299) Tako je doslej znanih skupaj deset različic pesmi Desetnica.

Boris Merhar je v zbirki *Slovenske ljudske pesmi* (1961, 5–7) na častno prvo mesto postavil različico neznanega zapisovalca s Prešernovimi popravki. (Merhar 1961, 159) Balada ima 75 vrstic, ki so v zapisu razporejene, okroglo rečeno, v devet osemvrstičnih kitic, ki sta ji v poanti dodani še dve. V njej govorijo le tri osebe, toda tudi troje dreves, kar pomeni, da balada izhaja iz obdobja animizma, ko so ljudje verovali, da imajo vse stvari v naravi dušo. (Chevalier-Gheerbrant 1995, 122–126) »Mlad gospod« nastopi le na začetku, ko prosi Boga za »enga sinka«. A žena mu tudi pri desetem porodu povije hčerko, Marjetico. Mati se je zmeraj jokala, kadar ji je dajala kruha, hči pa njo in sebe tolaži, da jo bo morda zamenjala »káka druga«. Le sedem let je bila stara, ko »ptičica prinese »zlat pèrstan« in naroči, naj se dene v testo »popotnice«. Pečena naj se razreže na deset koscev in katera od sester ga bo dobila, »bo môgla v desetino it'!« Marjetica zadene nanj že ob prvem ugrizu. Brez obotavljanja se že poslovil od matere, devetih sestric in »belega gradu« in želi prenočiti pod drevesom. Toda prvo in drugo drevo jo posvarita, naj se raje umakne od njiju, kajti: »Nocój bo strašno tréskalo«; »Nocój hudó bo tréskalo« in prvič bo treščilo v prvo in drugič v drugo drevo. Tretje pa jo povabi, naj pod njim prespi. Čez sedem let pride nazaj na nekdanji dom in prosi za prenočišče. Ko jo »žlahtná gospá« zavrne, jo skuša omečiti s pravim imenom: »Prenočíte me, máti moja!«, da bi bila tudi ona navzoča na svatbi njene devete hčere. Ko mati ostane trdna, se dá prepoznati.

»Nazáj, nazáj, Marjética!«

»Jez ne grem nikdar več nazáj!«

»Máti na tlà páde, omedli.

Pri ti priči dúšo spustí.« (Štrekelj 1895–1898, 355)

Po imenu desetnice sodeč, se zdi, da je Zorka Simčiča najbolj nagovorila ta varianta. Vendar primerjava njegovega besedila s pesmijo pokaže, da je od nje prevzel zelo malo: le ime. Materina žalost nad desetničino usodo iz pesmi je v romanu razširjena bolj na njenega očeta. V pesmi prstan prinese ptička, v romanu pa ljudje s posebnimi lastnostmi (»sveti mož«, »vrač«) in soseska sploh terjajo izpolnitev starodavnih pravil. Morda je motiv animistične vere v pesmi vplival na posebno motiviko dreves pri Simčiču. V pesmi pride desetnica na rojstni grad že pri sedmih letih. Število sedem je sveto in tu lahko simbolično. Po drugi strani je za tisti davni čas lahko realno, saj so takrat ljudje umirali veliko bolj zgodaj kot pozneje, sploh pa danes. Simčič ji dá živeti doma enkrat dlje, do štirinajstega oz. petnajstega leta, to je obdobje, ko deklica dozori v žensko. Tako je glede na

dogajalni čas Simčič dal desetnici živeti zelo dolgo. Pri njem pride v grad svojega otroštva stara 50 let in je ne le priletna, umirajoča mati res ne prepozna več, a ji po napovedi iz druge pesemske različice zatisne oči.<sup>61</sup> V pesmi je ne prepoznajo, ker so v skrbeh – tudi mati! – za čisto druge reči ob poroki devete hčere. V romanu pa je za vsemi sestrami toliko let in še pretresljive okoliščine, da ni tako nenavadno, da je ne prepoznajo.

## 5. Institucija desetega brata

»Na nekdanjo številnost otrok spominja v ljudski zavesti ohranjena usodnost desetega otroka (*deseti brat*), ki je danes ohranjena zgolj kot folklorni motiv.« (Stramljič Breznik 2007, 264)

Najbolj znan slovenski »deseti brat« je Martinek Spak,<sup>62</sup> za katerega se pa pozneje izkaže, da v resnici sploh ni bil deseti brat, ampak si je ta status privzel iz življenjske stiske. (Jurčič 1962, 149) Ta mestoma obešenjaška zgodba morda botruje vtisu, da so bile usode desetnikov manj tragične od usod njihovih dekliških vrstnic.<sup>63</sup> Zorko Simčič ne sledi takemu zgledu. O tem priča njegov roman o slovenskih beguncih po drugi svetovni vojni *Poslednji deseti bratje* kakor tudi motiv desetega brata v njegovem vložnem romanu *Desetnica Marjetica*.

Najmlajši otrok, deveti sin, Vid, v Mišigojevi družini je bil nenavadno zgovoren, potem pa, kot da bi res videl dlje, zatrjeval, da se bo za njim rodil še en bratec, ki bo moral, tako kot grajska Marjetica, s popotno palico oditi v svet. Njegovega očeta je preteča napoved tako presunila, da je malega udaril po ustih. Odtlej fant vse do smrti ni več odprl ust. (Simčič 2012, 55)

Tisto leto se je deseti brat ognil odraslih, dekletom ni bil pripravljen prerokovati, le otrokom se je pridružil. Poseben vtis je naredil na Marjetico. Odšel je, preden se je želela posloviti od njega. Tedaj jo je spreletelo: »Prišel me je pozdravit ... povabit.« (Simčič 2012, 165) Potrta se je vrnila v gradič. Sestre so bile razposajene; dokler ni ona vseh poparila z vzdihom: »Kdo bi vedel, kje hodi deseti brat zdaj ...« [...] »Še ena polna luna in ji bo petnajst pomladi ... tistih petnajst pomladi,« (Simčič 2012, 167) vzdrhti njen oče.

Neprestana hoja in stalna odvisnost od narave in ljudi za preživetje sta desetnico utrdili, vendar jo je njena usoda kdaj pahnila v veliko otožnost. Kot npr. takrat, ko je skoraj trčila v obešenca. Šele ko mu je izkopal jamo, si je zase pripravila

<sup>61</sup> Motiv, da bo ona stala pri njej ob smrti, njene pa ne bodo videli, je vzet iz variante Štrekelj 1895–1898, 359, št. 314).

<sup>62</sup> Josip Jurčič, *Deseti brat* (1866–1867), prvi slovenski roman.

<sup>63</sup> Manj žalostna je bila po našem ljudskem izročilu usoda desetnika – desetega brata, ki naj bi bil »s čudovitimi lastnostmi in zmožnostmi obdarovan, po božji namembi preganjan, od hiše do hiše po širokem svetu hodil, za srečo povedoval, zaklade pokazoval, pesmi pel in pravljice pravil kakor nihče drug. Ljudje so ga častili, radi videli in mu dali živeti in spat.« (SLP 1970, 300)

ležišče. Prigovarjala si je, da sta desetnik in desetnica popolnoma prosta, nista ne za pastirja ali kmeta, vojaka ali potujoča pevca, »oba vesta, da je vse minljivo, torej ničev« (Simčič 2012, 283), a se jima posreči ohraniti dovolj moči, da si nikdar ne poiščeta smrti. Občutek odvečnosti ju loči od ljudi, ki se imajo za pomembne.

Prav vsako jesen jo je vleklo proti domu, vendar se je zmeraj premagala. »Še ni čas ...« (Simčič 2012, 289) Nekega dne je vznemirjena sledila moškimi stopinjami najprej na pesku, nato na travniku, nato so se sledovi izgubili v gozd. Nato ga je odkrila.

Deseti brat!

Ležal je v listju. Ne more jesti, niti za vodo mu več ni.

»Vrnil sem se ...' [na rodni dom], ji je pri priči zaupal. 'Nihče me ni spoznal, niti mati ne ...'«

Kot da jo je pričakoval. »Sredi te valovite tuje dežele sta se srečala, dva iz različnih rodov, pa vendar oba s panonske ravnice.« (Simčič 2012, 290) Obšla jo je slutnja:

»Prej ali slej se bo zgodilo, toda ali je že zdaj tisti čas, ko ti je usojeno: nekoč srečati umirajočega desetnika ali desetnico, in kakor se je, kar svet pomni, godilo, od njega zvedeti za dan svoje smrti.« (Simčič 2012, 290) Zbala se je, da bi umrl prej, preden ji odkrije skrivnost.

Povedal ji je, toda ona bi rada še več, globlje: »Rečeno mi je bilo, da dokler ne bom vedela, kaj je smrt, tudi ne bom vedela, kaj je v resnici življenje.« (Simčič 2021, 291) Hoče ostati pri njem, da ne bo sam.

On pa, češ da je še mlada, jo pouči: »Te samote nihče ne prežene ...« (Simčič 2012, 291) Odganjal jo je stran in se mu je res umaknila izpred oči. Tako je bila priča njegovemu drhtenju pred Svetovitom. Vsaj pred smrtjo je želel izvedeti, ali je »vse to beganje« imelo kakšen smisel. [...] ali so vse te moje poti bile zaman in bi bilo [...] vseeno, četudi se nikoli ne bi rodil ...« (Simčič 2012, 292) Ko se je umiril, se mu je približala in celo noč ostala pri njem.

Zjutraj sta nadaljevala pogovor.

»Torej ... torej si res prava desetnica! [...] Torej sem le bil ves čas človek zate ...« (Simčič 2012, 293) »Življenje. Zakaj in za kaj?« ji skuša razložiti tri stopnje desetništva.

– Najprej hodi desetnik okoli, ker so ga njegovi v to po božji zapovedi poslali. Toliko novega pred njim, toliko novega v njem, »da ne pomisli, zakaj bega«.

– Ko prvo obdobje preide, se ustavi, premišljuje prehojeno pot, ga prvič obide, »da bi si pretrgal nit življenja«. »Glej, da se v takem hipu ne zasmiliš sama sebi. Če bi se, ne bi zaradi tega nič manj trpela, drugim pa bi bila samo v nadlego. Ne rešiš se, razen če pozabiš nase.« (Simčič 2012, 294) Razlika med desetnikom in postopačem je, da desetnika boljijo krivice vseh ljudi, da pa misli predvsem na svoj rod.

»Če zve, da je tam daleč pri njih suša, da so polja mrtva, da živina kleca od šibkosti, se obrne k oblakom, ki plovejo nad njim in jih roti: 'Dajte, odplujte do mojih!' In če stoji sredi v boju pobitih, si, še preden jih začne pokopavati, ob misli na svoje govori: 'Tako boste končali tudi vi, če boste sebe postavili namesto Svetovita, in gorje njemu, ki je prvi dvignil meč.'« (Simčič 2012, 294)

– Šele potem boš čista desetnica, samo desetnica, ko ne boš več pogrešala svojega doma. Ko te bo tudi ob slovesu iz tujega kraja in tujih ljudi zbolelo pri srcu.

»Kamorkoli boš šla, za kakršno pot že se boš odločila, boš pozneje spoznala, da je tista odločitev bila pravilna, da je bilo prav, da si šla prav tja. [...] Tako se je godilo vsem desetnikom nekoč, tako se je godilo meni, tako se bo tebi. Doživela boš marsikaj hudega, a čas ti bo pokazal, da ti je celo hudo bilo pozneje v dobro. Ne morejo vsi ljudje tega spoznati.« Umolčne in šele čez čas doda: 'To je vse. [...] Jaz zdaj že vem, za kaj sem živel in zakaj.'« (Simčič 2012, 295)

Ona pa hoče še več: »Povej, kdaj in kje bom jaz te besede govorila in komu?« (Simčič 2012, 295) Ni ji mogel ustreči. V njem ni bilo več življenja.

Nekoč zaide na območje, kjer je razsajala kuga. Pomaga zapuščenemu starcu, dokler ga ne pokoplje. Potem pa spet naprej. Še pred zimo bi rada dosegla vrh, od koder bi zagledala vzpetino z očetovim gradičem. »'Začuti mokroto pod vekami. Marjetica, ne! Pazi se! Ne se zasmiliti sama sebi,' ji je dejal umirajoči deseti brat.« (Simčič 2012, 340)

## 6. Desetnica Marjetica v romanu

Vloženi roman *Desetnica Marjetica* je povezan z glavnim romanom po Kofetarjevi zaslugi. Njegov ded po očetovi strani iz Prekmurja je med prvo svetovno vojno doživel revolucijo Béla Kuna in ker se je podobno napovedovala tudi po drugi svetovni vojni, njegov sin pusti vse in odide v svet z materjo, ženo in šestletnim sinom. Ko se ustalijo v Argentini, je dečku enajst let. Nekoč prestreže očetov pogovor s sosedom, ki mu pripoveduje, da je bilo pri njih devet otrok, a on se potika/bega po svetu kot deseti brat.

Babica pripoveduje vnuku zgodbe in pesmi o desetnicah in desetnikih. Deček ne razume, zakaj je najmlajši otrok tako kaznovan, da mora od doma, saj so starejši najbrž storili veliko več hudega. Babica ga skuša pomiriti; zagotavlja mu, da niso bili kaznovani, temveč žrtvovani. »Kakor še toliko drugega ... tudi to je skrivnost.« (Simčič 2012, 384–385)

Pripoved o desetnici Marjetici štirikrat pretrga glavno besedilo *Poslednji deseti bratje*. Prvo poglavje (Simčič 2012, 50–59) prostorsko umesti zgodbo, ustvari turobno razpoloženje v soseski, ki je bila zaradi strahu pred Obri prekršila staro pravilo o gostoljubnosti. Nenavadne nesreče, ki se zgrinjajo nadnjo, se zlovesče zgostijo v noči, ko Marjetica, najmlajša, deseta hči graščaka Gorazda, v skladu s starodavnim zakonom zapusti družino in gradič:

»Po naselju je vse tiho. Potem se pri kolibi ob Bolnih smrekah napnejo usnjeni jermeni, loputa se dvigne in izpod nje prileze napol sklonjeno lasato dekletce. Zravna se, pogled ji steče po vrhovih smrek, ko pa pride do gradiča vrh hriba, se nenadoma ustavi. Kakor prestrašena v hitrici dvigne loputo in se umakne nazaj v kolibo. [...] In potem se nenadoma oglasi. [...] En sam dolg ženski krik je bil. Da je zledenelo po žilah. [...] Pa ni bil samo krik, sledil mu je komaj slišen in vendar jasno slišen zadržan tulež [...]

Potem je tišina še hujša, in vendar je v zraku nenadoma kakor po strelah, ki razčistijo težek zrak.

In če jih je večer prej objela groza, kakršne nikoli ni konec, jih je že naslednji dan, ko se je proti poldnevu z gradiča le prikazal voj Gorazd, zajela samo vdana misel: 'Tako je pač! Ker mora tako biti. Odslej imata z Bogarko samo še devet hčera.'« (Simčič 2012, 51, 52, 53)

Zgodba se začne in medias res, zato je v njenem nadaljevanju veliko retrospektivnih odlomkov in scen; vse od spominov Marjetičine matere Bogarke, kako sta se z njenim očetom Gorazdom prvič srečala »tam daleč v panonski nižini«. (Simčič 2012, 142–143) Še na smrtni postelji je obnovila doživetje, ko jo je bil ugrabil: »Mati se nenadoma dvigne, začne se zibati naprej in nazaj, naprej in nazaj [...] ona zdaj jezdi, jezdi ... drvi z njim, ki jo je ugrabil – pa se zruši na ležišče.« (Simčič 2012, 690)

Imela ga je rada. Bolj kot besede so o ljubeznivosti med njima zadnja leta govorile kretnje in pogledi.

Ob devetih krepkih deklicah: Kobilica, Sončika, Travica, Cvetka + Srnica, Zarja, Lunica, Belica + Črnica, Marjetica (Simčič 2012, 146–147) je bil zaskrbljen za prihodnost lastne družine. Še posebej, ko mu je Sveti mož dejal: »Naj ti bo zarod krepak, a če se ti tudi naslednji otrok rodi kot dekletce – naj mu bo Deatčma<sup>64</sup> milostljiva!« (Simčič 2012, 148) Ženi je prikrival svojo stisko, a ni prezrla, ko se je naslanjal na »Jelšo mrtvih« in strmel proti staremu gabru, od koder pot vodi v svet – tudi desetnico. (Simčič 2012, 142) Dekleta so spretna tudi za fantovske veščine, »pa vendar ... na svetu so stvari, ki so za moške, in so stvari, ki so za ženske«. (Simčič 2012, 149) Že ko mu je rasla šele deveta hčerka, je Gorazd sklenil, da se odide posvetovat s svetim možem iz Rujana.<sup>65</sup> (Simčič 2012, 59) Spomladi in poleti delo na polju, jeseni pospravljanje pridelkov in pogosti boji proti Obrom, ki so prihajali plenit živež, so bili vzrok, da je pot na sever nekajkrat preložil.

---

<sup>64</sup> Deatčma. Razen na slovenskem ozemlju se motiv desetništva pojavlja v irskih pravljicah. Izročanje enega od dvanajstih mladičev oz. otrok Deachmi > »Decimi«, bodisi, da ga stari oz. starši zapode stran oz. pošljejo v pregnanstvo ali pa tudi usmrtijo. (Prim. Ludvik 1960, 81, 82, 83, 84, 86.)

<sup>65</sup> Beseda zbuja asociacijo na največje argentinsko svetišče Lujan ne tako daleč od Buenos Airesa.

»In potem se mu je rodila – deseta hčerka. ... Objel je Bogarko. Krepko objel, ker je vedel, da bo jokala.« (Simčič 2012: 150) Toda žena pozneje ne spregleda, kako iz gornje line nepremično strmi »proti gabru, pri katerem se začenja pot v svet«. (Simčič 2012, 158)

Drugo poglavje Desetnice Marjetice (Simčič 2012, 134–173) je posvečeno desetničnemu odraščanju in njenemu tihemu vedenju in spoznanju njunih staršev, da ji preti pot od doma.

»Svetovitu hvala, odkar so dekletca shodila, so zdrava, nobene ni Morana vzela, kakor se je zgodilo v skoraj vseh družinah v srenji. In ti otroci so veseli, samo bogovi vedo, po kom so se vrgli, ko je vendar oče resen in mati otožna. Morda zato, ker so vsi ti otroci otroci ljubezni ...« (Simčič 2012, 158)

Očetovi pogledi na Marjetico postajajo vsako leto resnejši. 'Kako ustaviti čas ...' je bilo vedno pogosteje brati na njegovem čelu. Obzirno jo pripravlja na samostojnost. Starejše sestre ji zavidajo, ko jo že od osmega leta jemlje s seboj na ježo. »Bogarka molči, ona vse razume.« (Simčič 2012, 161). Najstarejši dve sta že zaljubljeni. Vse obhaja čuden nemir. Marjetica je mirna in edina vedno uboga.

Na poti v Panonijo jo uči, kdaj in kje bo pognal konja v galop, kje izbiral kraj za prenočevanje, kje prebredel reko, kako govoril z znanimi, kako z neznanimi ljudmi, in stalno opazuje pri delu in zakaj je kaj storil tako in ne drugače.

Ugledata tudi staro cesto do Vindobone na severu. (Simčič 2012, 161) Po vrnitvi malo pred jesenjo se zdi Marjetica spremenjena. Sestre ji očitajo molčečnost. Če bi jim povedala, o čem premišljuje, je ne bi razumele.

»Potem pa se je zgodilo – Marjetici je bilo štirinajst pomladi.« (Simčič 2012, 136)

V pogovoru srenjskih mož je dobil besedo vrač. Njegova »naloga je bila žrtvovati Svarogu, zaklinjati Bese, odganjati zlo, kakor je v navade bilo vpeljana kdo ve od kdaj«. (Simčič 2012: 141)

»Ali ni čudno – da svetega moža že sedmo leto ni k nam.« In po dolgem molku zarezal: »Kako je z ... desetnico? [...]

Pravzaprav so vsi, da, prav vsi ti ljudje okoli njega čakali na ta dan, na to uro, na to vprašanje ... [...] Boginja ne bo udarila samo tebe, ti veš to, udarila bo nas vse.«

Gorazd je še vedno molčal. Potem se je obrnil, in ko mu je plamen v tem trenutku osvetljeval hrbet, je bil videti še širših pleč, še večji ... in vendar v hipu zrušen.

»Vem ... in vse se bo zgodilo tako, kakor se mora.« (Simčič 2012, 140, 141, 142)

Strt od udarca se je odpravil kot proti domu, v resnici pa k Jelši mrtvih in se zastrmel proti staremu gabru, od koder vodi pot v svet ... (Simčič 2012, 142)

Nekaj prej se je pojavil deseti brat. Postregli so mu kot ponavadi. Toda letos dekletom ni hotel prerokovati. Otrokom je pripovedoval pravljice, toda odšel je, ne da bi ga Marjetica mogla pozdraviti. Na domačem pragu jo je sredi stopnic

čakala v krog zvita velika črna kača! Groza jo je spreletela. [...] Stekla je nazaj v mrak doline in kakor da bi ji kdo nevidni ukazoval, se je bližala robu gozda, gabru ... tja, kjer se začanja tista pot ... Prišel me je pozdravit ... povabit ...» (Simčič 2012, 165)

»Še ena polna luna in ji bo petnajst pomladi ... tistih petnajst pomladi ... « (Simčič 2012, 167) Naslednje jutro jo je oče povabi na lov. Sredi pogovora nenadoma komaj slišno zašepeta: 'Morda pa pojde katera druga ...'<sup>66</sup> In potem mu pove, kako je v sanjah hodila in hodila in ves čas je voda brizgala izpod njenih podplатов. Gorazd odreveni. In je cel dan molčal. (Simčič 2012, 168) Zdaj ni bilo več odlašati. Kakor je Marjetica doumela kot znamenje obisk desetega brata in v krog zvito kačo na domačih stopnicah, sta bila za zakonski par znamenje, predvsem Gorazda kot gospodarja vrač in nenavadno obnašanje Svetega moža, ki prezre, ko mu Gorazd ponudi kruha in soli. Bogarko zalijejo solze: »Ko boš pa morala iti v desetino«, ni več izmikanja. Marjetica, ki je prizoru priča, jo tolaži: »*Tiho, tiho, mati moja*« [...] ... *morda pa pojde katera druga ...*« (Simčič 2012, 169) Prav o tem se je Gorazd želel pogovoriti s Svetim možem. Zato ga je vsa ta leta čakal. Dekleta stojijo v polkrogu in ko jim oče zrasede pred očmi, stopi predenj Kobilica: »Ne vem, kako je bilo in kako je drugod. Pri nas ne bomo na zahtevo nikogar ubijali, ne koga še otroka pošiljali Morani v naročje. Tudi ko bi vidva to hotela, tudi če bo to zahteval on ...« Z glavo namigne proti gabru. (Simčič 2012, 171) Marjetica, stisnjena k drvarnici, sname z vrat culico in pripravljeno, porezljano popotno palico. Gorazda strese: »A, od tam zadnje čase tolikokrat porezani Marjetičini prsti.«

Bogarka iz krušne peči položi na mizo rumen kolač.

»Na deset koncev jo razreži,« pravi, a tega ne govori ona, to je iz obreda, iz davne preteklosti, obrazec, ki ga govori sami sebi. »Kateri bo prstan prišel, tista bo morala v desetino iti. Začne rezati, kos za kosom, stiska ustnice, okrog ust ji drgeta, ko da reže lastno srce.

Druga za drugo prihajajo k mizi, ena drhteča roka za drugo sega po kosu pogače. Zadnja se približa Marjetica. Že stegne roko, obstane, pogleda eno sestro za drugo, pa spet dišečo rumenino pred seboj. S kazalcem nariše na kos pogače krog, a se je ne dotakne. Bleda je kot smrt.

'Jaz ne bom jedla, ne pila več ...'<sup>67</sup> pravi komaj slišno.

Prime palico, stopi v kot, kjer leži culica in kakor da bi se bala, da jo bo kdo hotel objeti v slovo, se tesno ob steni umika proti pragu. S palico porine vrata na stežaj, pogleda v dolino proti gabru, potem pa se obrne k materi '... pod vašo streho ne bom spala več ...'

---

<sup>66</sup> Ta vrstica je vzeta iz druge variante. (Prim. Štrekelj 1895–1898, 354, št. 311.)

<sup>67</sup> (Kot Jezus pri zadnji večerji!)

Gorazd začuti ženino mrliško ledeno roko, stisne jo, ko da hoče prelitati vanjo vso toploto. Marjetica je prestopila prag.

‘... tudi ne boste videli moje smrti, jaz pa pri vaši stala bom ...’ (Simčič 2012, 172) To je obredno dejanje Desetnice.

Kakor da je minila večnost. In ker je zdaj že noč, je kakor da je še vse več kot samo en dan minil. Še vedno stojijo okrog mize, potem pa se dekleta kakor na klic gnetejo okoli matere, kakor da bi se bale hude ure. [...]

Konec. Vsega je konec, vse je minilo, udje postanejo spet ohlapni – tedaj pa je zaslišati od gabra krik, da zareže v srce in zazebe jih, ko da so se v hipu klaftre snega poveznile nanje. (Simčič 2012, 172–173) »‘Odšla je,’ reče na tihem kovačeva žena s solzami v očeh.

‘Čeprav je bila grajska ...’ pravi kovač zariplo. (Simčič 2012, 53)

To je vrh drame.

Tretje poglavje (Simčič 2012, 270–364) je namenjeno njenemu desetništvu.

Že skoraj pozabljeni so prvi meseci, ko si je iz muževne leske<sup>68</sup> naredila prvo piščalko, iz borovega lubja izdolbla ladjico in je med domačimi in še pogosteje med tujimi ljudmi videvala berače. Njej pa ne na domačih tleh in ne v tujih krajih nikoli ni zmanjkalo kruha. (Simčič 2012, 273) Že dolgo se več ne zgubi v gozdu. Tudi ponoči se da otipati, »na kateri strani drevesa raste mah«, in presoditi, »odkod se bo prikazalo sonce. Spozna se na vreme, spočetka se je pri nabiranju gob držala očetovih svaril, danes pa ji »voh že od daleč pove, ali so užitne ali strupene«. (Simčič 2012:270) Že kot otrok je razločevala ptice po njih petju ali čivkanju, zdaj razloči različna krakanja krokarjev. (Simčič 2012, 271) Po sedmih letih se je domislila tistega slovesa:

»Sedem bujnih pomladi in sedem žalostnih jeseni je minilo, odkar se je vrh hriba zadnjič ozrla na svoj dom, ko je vrh klanca zadnjič pobožala gaber, ga objela, kakor da ga tolaži, v resnici pa prav v tistem trenutku začutila čudno moč v sebi, in vendar ... ko je padla tista noč, se je zjokala.

Zjokala se je takrat in nato dolgo več ne.« (Simčič 2012, 360–361) Vse dokler je po dolgotrajnem tavanju, ko ni nikogar srečala in jo je med bliskom in gromom napadel najbrž pobegli vojak.

»Zabliskalo se je, bolj čutila kot videla je, kako je strela udarila v gaber, kako se je debela veja nad njo hreščeče prelomila, zgrmela proti tlom in kako je vojak nad njo nenadoma obmiroval. Pa tudi ko je videla moževo preklano glavo, ni zajokala. Odvlekla se je na drugo stran gabra, si čistila kri z dlani in šele tedaj so ji solze udarile v oči.

<sup>68</sup> Po mladostnih izkušnjah nekdanjih fantičev se piščalke lahko delajo tudi iz muževnega lubja leske in ne le vrbe.

Nenadoma pa je udarilo vanjo: Zakaj je pravzaprav morala v svet? Ali so jo žrtvovali, ker so pač stara pisma tako zahtevala, kot odkupnino neznani boginji? Ali pa je bila zaznamovana, da odplačuje boginji za prestopke – toda če gre za to, za prestopke koga? Njenih doma ... ali neznancev po svetu?« (Simčič 2012, 360–361)

Drugače šteje svoje obletnice kakor drugi:

»Kolikor pomladi je preživela pod domačo streho, toliko jih je prebila tavajoč po svetu.« (Simčič 2012, 270) Pred kočo ji gospodar odkaže ležišče na seniku, v skrbeh, da bi mu ga ne zažgala, zato jo vpraša, »ali ne nosi v culici kresilnega kamna«.

»Pa ne, da si desetnica?«

Vrneta se z gospodinjo, ki prinaša skodelico mleka in kos rumene pogače. Doma se je ob slovesu ni dotaknila. Hvaležno jo sprejme, »še posebej, ker po njenih oblekah ni videti, da bi se tu jedlo pogačo vsak dan ...« (Simčič 2012, 270) Spominja se samotnega pastirja, ki jo je na planini vabil, naj ostane z njim, pevca črnih kodrastih las daleč na jugu (Simčič 2012, 284–285), s katerim nista mogla odvrniti oči eden od drugega, drugega, strumnega vojaka, ki jo je še zadnji hip rešil izpred trume drvečih konj. (Simčič 2012, 272, 273) S spomini se vrača v čas, ko je prestopila domači prag in se ustavila pod gabrom, svetim drevesom, prvič nedaleč od doma zaprosila za prenočišče in so se je ustrašili: »'Desetnica sem,' je dejala tiho.« (Simčič 2012: 271) Kolikokrat je morala to ponoviti. Od prvega strahu in izgubljenosti je sčasoma pridobivala samozavest. Doživela je prvi vihar, ki je lomil veje in prvič zjutraj kar pod milim nebom odprla oči. Lisice, srne in volkovi so se ji približevali, a nikoli nič zlega storili. Že oče jo je večkrat podučil: »Ne boj se živali! A tudi sicer, vedi, tebi nihče nikoli ne bo skrivil lasu!« (Simčič 2012, 272) Prvi pogum jo je okrepil, »ko je videla, kako se ji je medved nenadoma začel umikati«. (Simčič 2012, 274) Ni se zdrznila, ko je iz ličinke komaj izvitega majskega hrošča že pogoltnil krokar. Odleglo ji je, ko je ugotovila, da se je ob luninem soju prestrašila svoje lastne sence.

»Okoli nje se je vse spreminjalo in vendar ostajalo enako. Vedno navzoča misel na domače ognjišče in domače. Ne more jim pomagati, ali Svetovita lahko prosi zanje.« (Simčič 2012: 274) Odkrivala je svoj notranji svet in si pridobivala nauke na lastnih izkušnjah. Radi so jo sprejemali, a se je vendar tudi nekako bali. Prevevala jo je otožnost ob spoznanju, da človek ni sam sebi podoben, če »nisi pripravljen prevzeti nase težav tudi drugih«, spraševala se je o svojem poslanstvu: kljub temu da lahko gre, kamor hoče ... ni svobodna ... »Za kaj in zakaj, čemu« sploh živi. »Včasih se ji je res zazdelo, da je komu bila v pomoč, čeprav mu ni pomagala z ničimer. Pa ne, da je kdaj komu olajšala dan samo s tem, ker ga je poslušala?« (Simčič 2012, 275), tuhtala o bogu v okviru svojega mitičnega obzorja: Dažbog, Svetovit, Morana. (Simčič 2012, 276) »Drevesa in kamni so ji govorili. Zdelo se ji je, da kdaj šepetaje, kdaj glasno ... da si le imel ušesa odprta« (Simčič

2012, 276), kar sodi še v predmitološko obdobje, v animizem. Včasih, ko se je prebudila sredi noči, »je imela celo občutek, da so ji bogovi blizu, bliže kot drugim ljudem, drugič jo je obšel dvom, v čigavih rokah je igrača.« (Simčič 2012, 362) Dobila je celo prvo lekcijo o krščanstvu, najprej v hiši moža in žene, ki jima je pomagala na polju. Nadaljevala se je na gradu, o čigar samotnem lastniku se je širil glas, da je ubil ženo. Sam si o tem ni bil na jasnem.<sup>69</sup> (Simčič 2012, 305) »Da si jo ubil, ne bi verjela. A da si jo pustil umreti ... morda.« (Simčič 2012, 325)

Kot desetnica ni nikjer doma, zato jo mami njegov izziv, »da bi se spremenila ... iz dekleta v ženo« in imela družino. Zavrne ga, prav tako tudi možnost, da bi postala kristjanka: »Jaz sem v miru s seboj in z drugimi taka, kakršna sem.« Ugotovila je, da »sodijo enako kakor njeni, kaj je dobro in kaj zlo in česa se ne sme storiti, da bogov ne užalijo, da – kakor kristjani rečejo – ‘ne grešijo’, toda ... Ne bi mogla reči, da so bili boljši ali pametnejši od mojih ljudi«. [...]

Jaz sem se pa le spreobrnil, pokristjanil.

In zdaj, ko si kristjan, manj grešiš? je hotela vedeti Marjetica.

»To ne,« je dejal. »Toda teže.« (Simčič 2012: 313)

[...]

Ponoči odide iz gradu. »Najprej trudni, žalostni koraki, dan potem še vedno otožni, pa vendar mirni koraki, in potem počasi dnevi, ko se oči že začenjajo vedno pogosteje upirati naprej. Je pač tako: dljè od oči, dljè od srca ... In pride dan, ko te niti drhteče mehke veje vrbe žalujke ne spomnijo več na Dolgolasca.« (Simčič 2012, 328)

Zdaj je že tako dolgo od dóma, da si je poleg naukov od staršev sama izmodrovala nekaj tehtnih spoznanj, ki jih ji je seveda posredoval avtor.

– Če zamenjamo njen slovanski mitološki sistem s krščanskim Bogom in desetnico s povojnimi begunci (Simčič 2012, 341–342), postane problematika zelo sodobna.

– Njeno drugo spoznanje je posvečeno umetnosti. Izdelovalec lutenj čuti, da je prevzeta nad njegovimi sposobnostmi in pripovedovanjem o vrstah lesa (hruška, javor, smreka, dren, gaber, jelša, bor), ki so potrebne zanje. Namigne ji, da bi ostala pri njem in bi tako lahko pred smrtjo naredil »lutnjo, kakršne na svetu še ni bilo. [...] ‘Brez žene si kakor lutnja brez strune,’ je vdano dodal.« (Simčič 2012, 346) Ona pa ne sme nikjer obstati. Tudi zaradi umetnosti ne!

<sup>69</sup> Mislila je, da bo planil, a se ni zganil.

»Če zagledaš nekoga, ki se utaplja, [...] te najprej zagrabi strah, ne veš, kaj storiti, ko pa vidiš, da je utonil, te ob vsej grozi, da, ob vsej grozi objame nenadno veselje: ti si še živ. Šele pozneje razmišljaš: pravzaprav so to bili v vsem tvojem življenju edini občutki božanstva – v trenutku si bil nekdo, ki lahko nekaj prikliče nazaj v življenje ali pa dopusti, da izgine. [...] Umik, komaj nekaj trenutkov trajajoči umik na breg, klici na pomoč, je lahko izgovor, da si hotel pomagati, kaj pa če ni bila podzavestna skušnjava, da raje poskrbiš zase.« (Simčič 2012, 326)

– Zato je modri oče odsvetoval sinu, da bi jo snubil: »Kadar srečaš dekle, ki ji je po božji namembi usoda širni svet, pusti jo! Ne bi bila dobra ne tebi ne tvojim otrokom, če bi jo vzel za ženo, še manj, če bi jo prisilil.« (Simčič 2012, 346) Ona je ostala zvesta sama sebi: »Človek pač lahko da samo to, kar ima, in tudi odpove se lahko samo temu, kar ima. [...] In vidiš ... jaz svobode nimam.« (Simčič 2012, 346) – želod, ki mora, če hoče postati hrast, nujno ostati želod<sup>70</sup> [...], tudi človek mora postati to, kar pravzaprav že je.

Če nimaš popolne svobode, ne izgublaj časa, ne greni si srca ... še več, boj se ljudi, ki pravijo, da hočejo ustvariti povsem svobodnega človeka. (Simčič 2012, 347) Pomembna je zvestoba lastni identiteti.

– S tem se ohranja dostojanstvo. Ob navzočnosti cirkusanta, ki druge spravlja v smeh, ona pa je na njegovem obrazu odkrila veliko žalost, je odkrila, da bi se lahko ponorčevala iz marsikoga, »tudi iz takih, ki se imajo za modre, edino iz desetih bratov in desetnic ne«. »Od kod občutek, da bi umazala nekaj svetega, da bi se umazala?« (Simčič 2012, 349–350)

– »Brez usmiljenja ni življenja.« (Simčič 2012, 351, 353) »Toda usmiljenje naj se rodi v nas samo takrat, kadar ga čutimo do človeka, ki ni kriv za zlo, zaradi katerega bi se ti moral smiliti. Izkušnje na poti so jo poučile, da je zanj potrebna razsodnost.« »Usmiljenje brez pravičnosti prinaša razkroj, smrt, pravičnost brez usmiljenja pa krutost.« (Simčič 2012, 354) – Spoznanja so zakladi, ki jih ne odkrivajo le desetniki, ki hodijo po svetu. Najzanesljivejše je spoznanje o minevanju. »Vse samo umira.« (Simčič 2012, 355) Pomembno je spoznanje, da se je treba ogibati slabosti, ker se jih človek naleze, sam ne ve, kdaj. Kako to, da ljudje nočejo sprejeti za ljudi primerjave z jabolki, da se zdrava jabolka navzamejo gnilobe enega samega, medtem ko se gnila jabolka nikoli ne pozdravijo od nobenega zdravega jabolka sredi njih. (Simčič 2012, 355–356) – Ob opazovanju dveh mladeničev, ki sta se zaplezala v gori, Marjetica doume prednost tveganja, o čemer je poslušala Svetega moža še v očetovi bližini:

»/K/o si v smrtni nevarnosti, je treba življenje ljubiti z vso močjo, hkrati pa ga ne ljubiti, ampak biti pripravljen ga izgubiti. [...] Čaka te smrt. Moraš ljubiti svoje življenje in torej ne čakati – gre za hip, a ta hip nam Svetovit vedno podari, če imaš življenje rad, ne boš čakal, da zgrmiš v prepad, istočasno pa življenja ne smeš imeti rad, moraš ga prezirati in ga torej tvegati – zagnal se boš v ledene valove, se skušal prebiti na breg.« (Simčič 2012, 359–360)

Najbrž je oče mislil prav nanjo, ko se mu je ob teh besedah razvedril obraz, »kot da se mu je nenadoma odkrila največja skrivnost«. (Simčič 2012, 360)

---

<sup>70</sup> To primerjavo je ohranil v spominu eden njegovih slušateljev na slovenskem visokošolskem tečaju v Argentini leta 1987 (Rode 2021: neostraničeno).

Prestala je prvo bolezen. Po nekaj dneh vročice si je dejala: »Nočem umreti.« (Simčič 2012, 277) Zakopala je obešenca vsaj toliko globoko, da živali ne bi mogle do njega.

Srečevanja z dobrimi in kdaj hudobnimi ljudmi so ji izbrusila merila za ene in druge. Ganjena je doživela srečo mlade družinice: mladi mož in mlada žena z otročkom v naročju. Zaželela si je »ne ustnic, samo tople krepke moške dlani [...] samo pogleda, ki bi povedal, da jo ima rad, pa ne zato, ker je desetnica.« (Simčič 2012, 282)

»Svetovit, jaz vendar nisem samo desetnica. Kaj sem jaz, jaz, Marjetica, jaz zgolj kot jaz? Kaj sem? [...] Saj ne morem biti samo bitje, zaradi katerega se ljudje pri srečanju z njim blagrujejo, da jim ni treba vse življenje bloditi po svetu, niti ne samo bitje, ki je bilo izbrano, žrtvovano zato, da zlo ne bi pretilo njenemu rodu ... Jaz moram biti še nekaj drugega! In torej povej: kaj sem jaz zgolj kot jaz, ker ... glej ... samo tako bom v resnici vedela ... zakaj živim ...'« (Simčič 2012, 362–363)

Drugim so bile njene besede marsikdaj v tolažbo, »odgovora na svoj dvom pa ni našla. [...] Morda pa se desetniki rešijo vseh dvomov, šele tik preden se nadjne skloni Morana?« (Simčič 2012, 363).

Tedaj jo prešine spomin na Svetega moža z otoka na severu:

»Raci se je porodilo deset mladičev in noben ni ostal boginji, da nanj prenese krivdo sveta. Zlo bi pretilo raci in njenemu zarodu, ko ne bi enega žrtvovala boginji. Deseta ali deseti naj gre vedno od doma.

Torej – žrtvovana, toda ... ali res zato, da je boginji zadoščeno za kršitev božjih zakonov v preteklosti, ali na račun, da se ne bi maščevala v prihodnje. 'Zlo bi pretilo raci in njenemu zarodu ...'« (Simčič 2012, 363)<sup>71</sup>

Vse to se je godilo tisto noč, ko je na otoku Rujanu »voj«, vladar, poglavar, predstavnik Gorazd, že sam starec, klečal ob umirajočem Svetem možu ... in ko je ona tretjič, odkar je šla na pot, zajokala.

Potem nikoli več.

Niti takrat ne, čez leta – sama sebi se je čudila –, ko je kot neznanka stopila v gradiču v izbo, sredi katere je umirala mati. V grlu jo je stiskalo in telo ji je drhtelo, a solz ni bilo. (Simčič 2012, 363–364)

Četrto poglavje (Simčič 2012, 667–701) je v znamenju refleksije, upadanja napetosti, poslavljanja, smrti glavnih oseb v romanu *Desetnica Marjetica*. Gorazd pri umirajočem Svetem možu pričakuje odgovor na vprašanje. On ni prestal cel mesec ježe v nevarnih okoliščinah zaradi divjih živali in prečkanja deročih rek z

<sup>71</sup> Iz tega odlomka se vidi, da se je pisatelj dobro pripravil na pisanje romana o desetnici, saj pozna tudi Ludvikovo razpravo (1960, 79–90).

juga zato, »da bi se vrnil domov brez odgovora«. Brez odgovora, zakaj je morala Marjetica oditi!

Odgovor želi ne samo zaradi nje in vseh njej podobnih, ampak za tiste, »ki jim bo to usojeno tudi v letih, ko od njiju ne bo več niti prahu. Pripovedovalec pa želi odgovor tudi zaradi svoje življenjske poti in številnih enakih njemu podobnih. Zadnji pogovor Gorazda s Svetim možem se dotika ontoloških in teoloških tem:

»Toda ti, ti razumeš?« vprašuje Gorazd strastno.

»Tudi jaz ne,« šepetaje Sveti mož in šele čez čas doda: »Zdaj še ne ... a sem miren, ker sem že zdavnaj pristal na skrivnost.« (Simčič 2012, 667) [...]

»Skrivnost. Treba je pristati na to, da ne smemo vsega videti, vsega vedeti, a prav zaradi tega lahko potem vidimo, razumemo vse ostalo. Ko se v to vdaš, se vse ostalo lahko odkrije. Povej to Bogarki. Dostikrat mislim nanjo, kakor dostikrat mislim na matere vseh desetnikov. Povej ji, ker bolj trpi kot ti. Moški mislimo samo z glavo in tako nam je globlja bolečina dostikrat neznana.« (Simčič 2012, 670–671)

V tem odlomku se avtor pokloni materi iz najbolj svetih ust. Medtem ko je v baladah poleg desetnice druga tragična oseba njena mati, ima v tem romanu prednost njen oče Gorazd. Ta se po smrti Svetega moža domisli, da sta se prvič srečala ravno v trenutku, ko ga je vznemirjalo vprašanje začetka sveta in obstoja bogov. »Ali res obstaja Svetovit?« (Simčič 2012, 672) In zadnje besede Svetega moža so prežete z vero v posmrtno življenje in enega edinega boga:

»Ne govori tega drugim ... niso vsi ustvarjeni, da lahko vedo več, kakor morejo nositi. Jaz odhajam, a ne morem se znebiti slutnje, da bom tam poleg večnega miru našel ... da se mi bo tam do konca odkrilo ...« zapiči pogled v Gorazda, »ali ni za Svetovitom ... za Svarogom, bogom sonca, pa za Stribogom, bogom vetrov, in celo za Živo, boginjo plodnosti in življenja, ter Morano, boginjo smrti in zime ... nekdo drugi ... da je za vsemi našimi bogovi pravzaprav en sam bog ... en sam in edini ...«

Zagleda se predse, vdihne, pa se zruši na ležišče. Oči so mu še vedno odprte, a te oči že ne vidijo ničesar več. (Simčič 2012, 672–673)

Marjetica je za to zgodbo izvedela daleč od doma dolgo po očetovi smrti. »Zakaj neki so ljudje mislili, da ve več kot oni, nekateri celo, da zna prerokovati, da ve za skrite zaklade ... Kaj vse je zvedela, kaj vse pa so jo tudi izpraševali! Koliko vprašanj ... koliko še posebej otroških vprašanj!« (Simčič 2012, 673, 674)

»Pa ne ... da se je dopolnil čas ...?« (Simčič 2012, 677) Ptice, škranček, vrabček, lastovka, so se ji večkrat približale, ji celo sedle na roko. Zdaj pa tik nad njo prhuta črna ptica z belim krogom na prsih. Ali ni taka ptica sploh njen prvi spomin iz otroških let? Videla jo je vrhu stolpa na domačem gradiču? »Črna ptica z belim krogom ...« Desetnico je spreletelo. Čim prej mora k materi.

Od nekajdnevnega deževja jo vso premočeno napade mrzlica. Zgrudi se na pragu hiše, kjer je hotela prositi za prenočišče. V vročici blodi, radi bi jo zadržali še nekaj dni, da bi si opomogla, toda nemirna hiti naprej. Pri tem pa jo kar naprej spremlja vprašanje o njenem statusu.

»Zakaj je njej tolikokrat lepše kot drugim in vendar, čuti, da se jim smili, da jo imajo za žrtev. Za nas se žrtvuje,‘ je že prvo leto po naključju večkrat slišala.

Kako je dejal starec: kdor se odloča med dvema možnostma, se mora vedno nečemu odpovedati, nekaj žrtvovati. In da to boli. Toda ona se pri svojih petnajstih pomladih ni odločala, o njej so odločali drugi – morala je zapustiti dom, morala je po svetu. Če pa se ni odločala, tudi ničesar ni žrtvovala ...« (Simčič 2012, 680)

Pot jo vodi naprej: »Tam za onimi gorami se začenjajo polja njenega rodu, tam za večno počiva oče Gorazd, tam nekje čaka mati ...« (Simčič 2012, 683)

V domačem kraju je ne prepoznajo. Sogovornik iz mladih let jo prijazno napoti k sosednji koči. In tako naprej. Nazadnje ji Rogič,<sup>72</sup> najstarejši Rogov, svetuje, naj gre v gradič. Ko ve za bližnjico do njega, se začudijo, ker ne pomislijo na odsotno vrstnico iz otroških let.

Na nekdanjem dvorišču mimo nje v črno oblečene žene, kakor da ne vidijo. Na hodniku gredo mimo nje Cvetka in Srnica, dvojčici Belica in Črnica, z Zariko se celo srečata z očmi, v materini sobi se ustavi za Travico, na drugi strani ležišča sta Vodica in Ribica. Kobilica ima »obraz kakor da izrezan iz matere, takšna je bila mati Bogarka na dan, ko je ona morala na pot«. (Simčič 2012, 689)

Med njimi ona, kot da je ni. Stopi bližje k materi, a njen pogled vanjo je izgubljen. Išče nekoga drugega.

»Kako je že bilo rečeno?

»‘... ne bom pod vašo streho spala več ...’ (Simčič 2012, 690)<sup>73</sup>

Marjetici drhtijo ustnice, a solz ni na oči.

Marjetici zastaja srce.

‘... tudi ne boste videli moje smrti, jaz pa pri vaši stala bom ...’ (Simčič 2012, 690)<sup>74</sup>

Žene okrog ležišča začudeno gledajo, ne razumejo, kako da gre tujka s palcema rahlo preko Bogarkinih vek, ji zapre oči.« (Simčič 2012, 690) Kot tujka odide iz domačega gradu. Šele ob zadnji koči pred gozdom jo prepozna 100-letna staraka. Nabergojka? [...] »Ti si ... Po hoji bi te spoznala ... Hodiš ko Bogarka ...« (Simčič 2012, 691) Na domačih tleh noč prebije na prostem. Razide se z dvema Románoma, ki nameravata naprej, ona pa po veliki jasi ob reki prepozna, da je

<sup>72</sup> Ali je naključje, da gre za ime kot v enem od Hudalesovih romanov o Cirilu in Metodu.

<sup>73</sup> Prim. Štrekelj 1895–1898, 359, št. 314, vrstica 31.

<sup>74</sup> Prim. Štrekelj 1895–1898: 359, št. 314, vrstica 32–33.

za gozdom velika panonska naselbina in tam se želi srečati s starim Panoncem. (Simčič 2012, 695) Pravili so, da je star 99 let.

»Marjetica sem, Bogarkina najmlajša,« [...] Ded ... ded, ne veste, kako sem vesela, je planilo iz nje. On pa jo je samo motril, oči so potovale po njenem obrazu, naposled je pokimal. »Če sem odkritosrčna,« je zažuborelo iz nje, »nisem vedela, ali ste še živi.« [...] »In zakaj ne bi bil?«

Sama?

Ona pokima.

»Ti si, a ne, deseta?«

Marjetica pokima.

Da je slišal. Molči. Pa se nagne k njej. »Kako je z Bogarko?«

Marjetica nekaj časa molči. »Umrla je.« Potem doda: »Najbrž se še niso posušile rože, ki so jih moje sestre položile na gomilo.«

»Umrla.« [...] Je že tako, Ugrabljen ne živijo dolgo.

»Toda, ded! Saj je doživela skoraj osemdeset pomladi!« (Simčič 2012, 697)

Sprašuje jo po njenih domačih in ona mu pripoveduje, česar se spomni o sestricah iz otroških let, največ o Kobilici.

»Nenadoma utihne« [...] in zapre oči: pred njimi je umirajoči Deseti brat. (Simčič 2012, 698)

Starca preseneti njena sunkovitost, zakaj se ji naenkrat tako mudi.

»Ne proti severu! Gozdovi, ki jim ni konca. Ne na sever!« (Simčič 2012, 699)

Od daleč mu želi pomahati, a ga ni več na pragu. Stopa. Proti severu.

Zavije v gozd. Hodi in hodi, da se znoči. Mora si odpočiti. Spet je pred njo umirajoči Deseti brat. ... Še zdaj sliši njegov glas, njegovo rotenje. »Zakaj vse to beganje, Svetovit, povej!« (Simčič 2012, 700). Nadnjo se začenjajo zgrinjati »temna drevesa«. (Simčič 2012, 701)

Simbolika drevesa (Chevalier-Gheerbrant 1995, 117–121) je pri Slovencih zelo močna, prim. splošno sprejeto slovensko lipo, hrast (Prešeren 1962, 86–87), oljko (Gregorčič 1964, 53–56), bor (Kosovel 2013, 27). Kot je razbrati že iz dosedanje analize, Zorko Simčič podeljuje poseben pomen gabru. Najprej je usodno znamenje, mesto za odhod v svet, zato se vanj strahoma ozira Gorazd, Marjetičin oče, ki v romanu najgloblje doživlja njen izgon od doma, ki je kakor izgon iz raja, iz zavetja, varnosti domače hiše. Desetnica Marjetica se že ob omembi imena zdrzne: »Njen gaber ...« (Simčič 2012, 345) Marjetici vzvratno ob hitenju k umirajoči materi gaber vzbuja hrepenenje po domačnosti:

– »Tam ... tam nekje je gaber, njen gaber, ki ga je pobožala tisto jutro ...« (Simčič 2012, 684) Doživlja ga kot sveto drevo, ki ji je bil spomin nanj vedno v oporo:

– »Tu nekje se je tistega jutra, da, jutro je bilo ... ustavila pod mladim gabrom, svetim drevesom – ali se ni ta sklonil, upognil vejo, da se je dotaknil, povabil, naj se ob slovesu nasloni nanj, kakor da ji hoče za vedno biti v oporo?«

– »Mladi gaber ... Toda zdaj stoji pred njo čokat, malce se že upogibajoč starec, iz skrotovičenega debla jo gleda sto oči, brez besed jo opazujejo. Poboža ga, se ozre na tla ...«

– »Že hoče stopiti naprej, pa se zamisli, sname culo z ramen in jo obesi na vejo gabra, na deblo pa prisloni popotno palico.« (Simčič 2012, 686) – »Če bi ... če bi bil blizu kakšen gaber, ja, gaber ... on, on bi se sklonil nadnjo, on edini jo dobrohotno ogrnil.« (Simčič 2012, 701) – »Če ji je gaber, dobri gaber hotel dati zatočišče, če ji je hotel biti v oporo, ko se je trudna nanj naslonila, je najprej on sam moral imeti v sebi trdnost.« (Simčič 2012, 346).

Od kod Simčiču zamisel, da je ravno gabru podelil tak simboličen pomen? V botaničnem opisu (Brus 2012, 162–167) ni nič takega, kar bi mu dajalo prednost pred drugimi drevesi v ta namen. Zunanji povod za odločitev zanj bi bil lahko Jezerškov gaber iz Stare Oselice. Njegovo deblo ni gladko, temveč rebrasto, kot da gre za prepletanje kit v deblu. »Ali gre za genetsko spremembo ali samo igro narave, bo moral povedati kdo drug.« (Miklavčič 2007, 93–94) Če gre zanj, bi bila simbolika lahko zelo močna, saj gre za izjemo znotraj drevesne vrste, kakor je Marjetica izjema v svojem rodu.

Še zadnje razočaranje! »Drevesa so zdaj nenadoma brez srca, oh, ta drevesa, vedno njeni prijatelji ... zdaj pa taka tuja, oddaljena, poskušajo samo še glas nekoga, nečesa, drugega, tistega, kar je njej ukazalo, da mora na pot ... stojijo ob njej brez srca, ne premaknejo se ...

Sicer pa ... zakaj naj bi se jim smilil človek? Čeprav človek, ki umira ...« (Simčič 2012, 701)

Čeprav je nekoč v primerjavi z mogočnim morjem<sup>75</sup> dala prednost drevesu tako zelo, da se je poistovetila z njim: »Jaz sem drevo.« (Simčič 2012, 332) Romaneskní pisatelj si oddahne, ko naredi zadnjo piko v dokončanem romanu *Desetnica Marjetica* in z njegovo snovjo elegantno prestopi v véliki roman o slovenskem eksodusu, v katerem tudi ženskam ni bilo prizaneseno. Ganjeno prebira pesem desetnice iz njegove generacije, ki se ji dom vedno bolj odmika: [...]

Že davno si palico grčavko  
zamenjala za limuzino  
in culo s popotnico  
(košček črnega kruha ti mati je dala)  
za pogačo in vino.

<sup>75</sup> »Morje! Kaj večjega, kaj silnejšega! Kaj groznejšega in vendar lepšega.« (Simčič 2012, 332).

Vendar je sredi vsega tega  
v prsih včasih tako prazno:  
bojiš se, da z naglico blazno  
utihne tudi trkanje na stene srca:  
»Vrneš se, desetnica?« (Simčič 2012, 702–703)

## 7. Druga folklorna motivika v romanu *Poslednji deseti bratje*

Ta razdelek predstavlja folklorno motiviko v celotnem obravnavanem Simčičevem besedilu po standardni klasifikaciji, kar pomeni, da pridejo najprej na vrsto folklorni obrazci, nato pesmi in nato na koncu folklorne pripovedi, le da bo tokrat pozornost posvečena vsem trem sestavinam folklornega dogodka. Najprej pa nekaj opazk o jeziku.

### a) Jezik

Na splošno je jezik v Simčičevem romanu knjižni, tudi že z zelo sodobnim besediščem: »A je res tako, da se mora vedno tik pred predstavo kaj zalomiti?«; »Ah, daj ga no lomiti!« (Simčič 2012, 565), sem in tja pa ga začini s kakšno narečno besedo ali žanrsko zvrstjo jezika, kar okrepi njegovo živost.

### *Topos*

Trdno oklepajočo kompozicijo slovenskih narečij ustvarja odlomek, v katerem sta na enem mestu omenjena, sicer v madžarskem črkopisu, prekmursko naslovljena *Kalendár za vogrszke Szlovence 'vu Ameriki za návadno leto 1922* in molitvenik *vu starom szlovenszkom jeziki na hasek szlovenskoga národa* in hkrati po zgledu primorskega slavčka Simona Gregorčiča napisana pesem, pod katero je podpisan Goriški, najbrž kak primorski emigrant:

S popotniško palico v roki, / za srečo jaz romam lepó / po morju, po zemlji široki, / a mislim le nate srčno. // Nikomur jaz nisem pri srcu, / pri srcu ni meni nkdó, / jaz tebe samo, domovina, / do smrti bom ljubilo zvestó.

Pod njo z rdečo podčrtan podpis. (Simčič 2012, 649) Obe omenjeni slovenski deželi/pokrajini zaznamuje prekmurska »Okroglina« (Simčič 2012, 341) in na drugi značilna primorska členica: »'Ma ne, ma ne, gospa,' bi ji najraje rekel. ... « (Simčič 2012, 566) Štajerski vnuček (ne vnuček!) (Simčič 2012, 385), gorenjski »poba« (Simčič 2012, 55), tolminski »hudik« [= hudič] (Simčič 2012, 173) zastopajo njihove pokrajine. Rovtarskemu narečju se avtor pokloni s poljansko ljubkovalnico za dekle: »oh, ti moja živalca« (Simčič 2012, 314), ki jo je v knjižni jezik vpeljal Ivan Tavčar. Dolenjščina je fonetično zastopana v dirigentovem prizadevanju, ki je porabil skoraj celo leto samo zato, da so njegovi pevci iz različnih slovenskih narečnih območij prav izpeli najlepšo besedo: 'lubejzn' pa 'ljubêzen' in 'ljubezen'. (Simčič 2012, 111) Pogovorno zvrst zastopa starčeva ugotovitev: »Oči so mi brljave.« (Simčič 2012, 679)

Iz okolja, kjer je roman nastajal, torej španske so besede npr. barbudo, cafetero, conventillo, »gringo«, linyera (Simčič 2012, 104, 125, 384, 387, 398, 416, 543) in še marsikatera druga. Pojavljajo se latinščina (Simčič 2012, 110, 489), angleščina (Simčič 2012, 174, 181), francoščina (Simčič 2012, 94, 95), nemščina (Simčič 2012, 104, 105), za priseljence na južno poloblo portugalščina in vznemirljivo iskanje korenov za neznane jezike prvotnih prebivalcev današnje Brazilije (Simčič 2012, 572–573). Vse to daje romanu svetovljansko razsežnost, brez spakljivosti, ker so samo signal, na katerem jezikovnem območju se trenutno roman odvija.

### *Kronos*

Na diahroni osi je najprej treba omeniti slovanski mitološki sistem:

Dažbog – vir vsega življenja Svetovit – njegov sin, bog svetlobe ? (Simčič 2012, 670), Svarog – bog sonca, Perun – bog groma (Simčič 2012, 154), Stribog – bog vetra, Živa, boginja plodnosti in življenja, Morana – boginja smrti (Simčič 2012, 672), mimogrede omenjena Torkla (Simčič 2012, 162) in večkrat ponovljeni »besi« (prim. Simčič 2012, 154) sodijo med negativne mitične like. Najbrž mednje sodijo tudi vedomci. (Simčič 2012, 139) Po dožemanju ljudi sodita na mejo mitičnosti pravzaprav tudi desetnica in deseti brat.

Po drugi strani sodita na najnižjo stopnjo na družbeni lestvici. Zato v skladu z izročilom obvladata tudi stara znanja. Marjetica je v gozdu kot spremenjena. »Z nožem odreže steblo debele praproti, v prerezu se pokaže orel, ki se je rodil z dvema glavama.« (Simčič 2012, 693)

Njihovo nadaljevanje ali pa nasprotovanje so biblični motivi (Simčič 2012, 629, 646 ipd.) s krščanstvom, ki je v izhodišču romana.

Ideološko slovensko razdeljenost označujejo »rdeča oblast«, »revolucija«, »svoboda tovarišev« na eni strani (Simčič 2012, 384) in na drugi strani »emigrant«, »eden od belih« (Simčič 2012, 639).

Najvišjo intelektualno stopnjo zastopajo številne refleksije, v domačem okolju pa gosposki »papá, papana« (gen.), (Simčič 2012, 484), kar je del otroške govorece. Vanjo uvrščamo tudi pomanjševalnice: »kadarkoli kdo od nas naredi kaj napačnega, greši, kakor rečemo, razžali Bogca,<sup>76</sup> in napačno slišane besede, ki odrasle zabavajo: »Mars« (= Marks), »Kegl« (= Hegel). (Simčič 2021, 486) Folklorni nadih imajo »kamrica«, »zaprashene skrinje na podstrešju« (Simčič 2012, 176, 571), v prtljagi »bela čipkasta bluza« (Simčič 2012, 494) ali »čipke okrog vratu« (Simčič 2012, 584), nepreklicno izgubljeno preteklost od doma pa naslovi iger iz domačih dvoran: Mlinar in njegova hči, Pri belem konjičku ... (Simčič 2012, 563) Današnji čas označujejo »komodnost [...] Na koncu norčevanje iz vsega,

<sup>76</sup> ... , samo da v tem našem primeru nastane škoda, ki jo tako ali drugače potem vsi odplačujemo« (Simčič 2012, 487), »odplačujemo tudi pozneje, kdaj celo čez rodove.« (Simčič 2012, 485)

cinizem.« (Simčič 2012, 567) Dejstvo asimilacije in odpadanja od narodnega telesa ter vključevanje v družbeno večino tragikomično ilustrira anekdota o nekom, ki je že pred leti nehal biti »popotnik«, tj. »deseti brat«, se že utopil, spremenil celo priimek, pa ga je ponoči sredi množice na aveniji nenadoma stresel svetlobni napis MARIBOR. V resnici je bila samo reklama za cigarete MARLBORO. (Simčič 2012, 645)

### **b) Folklorni obrazci**

Najprej romaneskna razlaga metafore desetega brata:

Kofetarja v zaporu privedejo pred komisarja z ovadbo, da je član »bratovščine desetih«.

»Komisar zavpije, da se kofetar kar strese:

»Od kakšne bratovščine si?« (Simčič 2012, 442) [...] »Kaj je z bratovščino desetih? Kdo stoji za njo?« (Simčič 2012, 443)

Kofetar ostrmi: »Bratovščina desetih?« Nato pa se mu posveti. Komisar mu potrdi, kdo mu je njegovo pripovedovanje prenesel na ušesa. Na njegovo zahtevo mu začne obnavljati vse, kar je slišal od babice o desetnikih in desetnicah, tudi tisto o žrtvenem kozliču, o svojem očetu in zadoščevanju za druge. Pove mu, da je požiral knjige, ki so jih pošiljali stricu iz domovine ali mu jih prinašali cele kovčke. (Simčič 2012, 443) Toda komisarja predvsem zanima »zadeva o desetih bratih«. Še enkrat mu pojasnjuje, da gre iz roda v rod: babica, ded, oče ...

»Stara zgodba in iz starih zgodb se ni norčevati.«

Komisar se nagne globoko nazaj.

»In vi se imate za desetega brata?«

Kofetar skloni glavo. [...]

»Tea nikoli nisem rekel. Saj ... saj sem sin edinec.« Potem pa, ko da se je zbal, da je s tem nekoga zatajil, doda. »Se pa čutim, kot da sem. Da sem enega od njih nadomestil.« [...]

»Vas je mnogo?«

Kofetar je spet potegnen v vrtinec. »Da,« pravi.

»Koliko?«

»Nihče ne ve. Ne poznamo se med seboj.

Komisar po kratkem molku. »Ste kristjan?« (Simčič 2012, 444).

Kofetar molči.

Komisar nasloni komolce na mizo, čaka. »Pomeni ... pomeni, da ste kristjan,« reče čez čas.

»Nisem molčal, ker ne bi bil kristjan, ampak reči samo 'da' ali 'ne', ne pove nič.

Komisar za hip stisne oči, pa pritrjujoče pokima. Potem pa nadaljuje: »Deseti bratje. Romate po svetu, ste ... ste, recimo, ne nujno družbeno zapostavljeni, pa vendar, kakor ste prej dejali, nekako poklicani, da 'zadoščate' za druge? Po vašem

torej nekako od usode izbrani, kar pomeni, da je na koncu koncev od vas odvisno, kdaj in do kakšne mere bo prestopkom in krivdi zadoščeno in bo svet odrešen. Pravzaprav je od vas odvisna usoda, dokončna usoda ne samo vas, ampak tudi drugih – «

»Ne, ne,« odkimava resno, potem se nasmehne kakor otrok. »Morda – «

»Morda kaj? Povejte, povejte, ni zapisnikarja in tudi jaz si ne zapisujem nič.« Umolkne in nato šele čez čas: »Ali se ne zavedate, da se postavljate na mesto, ki pripada Bogu? Ali se recimo prav vi osebno nikdar o tem ne sprašujete?«

Kofetar molči. Šele čez čas reče: »Nikdar?« pa hitro doda: »Vedno. Toda drugače.« Naj se možu odpre ali ne? Potem se odloči: »Nasprotno. Če bi bilo tako, bi imeli vtis, da smo pomembni, močni, mi pa smo ravno najbolj šibki in kdaj prestrašeni, ker ne vemo, ali nismo mislili, da zadoščamo za druge, v resnici pa smo morda delovali iz napuha.«

Komisar ga dolgo časa motri. [...] (Simčič 2012, 445)<sup>77</sup>

### *Reki*

Pedagoško nastrojen je odlomek o sinu, ki se mora odločiti za poroko, ker ima rad dve dekleti. Njegov oče se namuza: »Če bi ena bila bogata in lepa, druga pa revna in grda, se ne bi bilo kaj odločati, a ne? Ker pa je lepa revna, bogata pa grda, se je treba nečemu odpovedati.

– Ti, ti moji, pa bi radi volka sitega in kozo celo, razumi ti danes mlade, včasih ni bilo tako.« (Simčič 2012: 679) Ta komentar je popolnoma sodoben, čeprav je zamišljen za čas pred krepko dvema tisočletjema.

– »(N)a Juda, cigana in Slovenca naletiš, pa pojdi kamorkoli po svetu.« (Simčič 2012, 642)

Tudi to reklo ima anekdotični kontekst, medtem ko so naslednji zgolj del jezikovnega sobesedila.

– »(Mu) pač manjka eno kolesce v glavi, so pravili.« (Simčič 2012, 55) – »(N)e vedo, da si sami režejo vejo.« (Simčič 2012, 488) – »(K)adar je hud, takrat ni dobro z njim češenj zobati.« (Simčič 2012, 488) – »Pa mu je bilo, hvala Bogu, prihranjeno ...« (Simčič 2012, 568)

### *Pregovori*

So sporočilno polni in ne zgolj mašilo:<sup>78</sup>

– »Dober nasvet je zlata vreden.« (Simčič 2012, 406) – »(Z)arečenega kruha [se] največ poje ...« (Simčič 2012, 433) – »(D)ljè od oči, dljè od srca ...« (Simčič 2012, 328)

<sup>77</sup> Pogovor med komisarjem in kofetarjem tehtno zavije na globoko teološko področje, a za tukajšnji namen to pomeni zastranitev.

<sup>78</sup> Morda sem katerega zgrešila. Podobno velja za druge folklorne obrazce.

– »(P)razna vreča [žakelj] ne stoji pokonci.« (Simčič 2012, 682)

Značilno je, da sta obe primerjalni rekli povezani z denarjem.

– »(K)ot krajcar krajcarju sta si podobna.« (Simčič 2012, 174) – »Oh, kako ga poznajo! ‘Ku star gnar,’ pravi nekdanji organist iz Šmarja.« (Simčič 2012, 111)

#### *Kletvice in psovke*

so bolj za dokaz domačnosti in sproščenosti izražanja kot zaresne zlobe:

– »O, pri vseh besih, o, pri vseh strelah Perunovih.« (Simčič 2012, 154) – »Umolkne. Ja, je hudič, si reče.« (Simčič 2012, 111)

– »Ja, bo že res, kakor je oče vedel: Kadar ima hudič mlade, jih ima vedno po več.« (Simčič 2012, 406)

– »(N)imaš pisala pri roki, še svinčnika ne, ko da je sam hudik sedel nanj.« (Simčič 2012, 173)»... (M)adonca, a so neumni, ne, ne!« (Simčič 2012, 484–485)

»... Adam, o ta butec.« (Simčič 2012, 370, 371, 372)

#### *Uganka*

– »Janezek ne sprašuje neumnosti, kakor tisto: ‘Kaj je to? Vržem gor je belo, pade dol je rumeno’.« (Simčič 2012, 484)

– ‘Povej nekaj globokega! Potem pa drugi reče: ‘Vodnjak’ in se vsi smejejo.« (Simčič 2012, 485)

Je to še uganka, ali je zgolj besedna igra ali že šala?

#### **c) Folklorne pesmi**

Lepotec z dolgimi črnimi kodri je očaral desetnico Marjetico. Pel je o lepi mladi gospe, ki ji je njen ljubi daleč onstran devetih gora padel v boju. Zadnje besede so bile: »Leonora, prihajam mrtev, toda prihajam k tebi!«, (Simčič 2012: 285) Prizor je vreden pozornosti zaradi morebitne koincidence s slovensko pesmijo Mrtvec pride po svojo ljubico, katere ozadje je znana Lenora. Vprašanje je, ali se tu Simčič zgleduje po kakšni drugi evropski (morda španski različici) ali je v slovenski književnosti znano varianto svobodno predelal in dvignil v višji družbeni razred.

Podobno vprašanje o medbesedilnosti se poraja ob pesmi »o graščaku, ki je ponoči preoblečen v hlapca, hodil v vas k rdečelični lepi dekli, ni pa vedel, da medtem hodi mlad postaven hlapčič k njegovi gospe ... Oh, to je bilo smeha!« (Simčič 2012, 286) Pesmi o domu, dekletu in vinu so zaznamovale pesmi naših ljudi po svetu. Odtrganim od slovenske valovite pokrajine je v širjavah Avstralije skušal pevovodja obuditi v pevcih z njo povezana čustva. »Zadnjič so peli, se spraševali: Polje, kdo bo tebe ljubil, ko bom jaz na vojsko šel? (Simčič 2012, 113) Iz prve svetovne vojne so se mnogi le vrnili, resda kdo tudi samo z eno roko ali nogo. Kaj pa oni? Pa zakaj obup, fantje? [...] In zakaj ne bi bilo mogoče, da se nekoč vrnemo!« (Simčič 2012, 114)

»Tokrat jih je skušal oživitvi z nekdanjo romantiko: »‘Pod klančkom sva se srečala, prav milo se pogledala ... solzne so b’le naj’ne oči, vse to ljubezen st’ri... Štiri vrstice, kratke vrstice, v njih pa hrepenenje, upanje, bojazen, da, tudi bojazen...’ [...] To je kot najboljši Prešeren. ‘Najkrajši slovenski ljubezenski roman.’« (Simčič 2012, 112, 113)

Pevci čutijo, da je pevovodja zadovoljen, čeprav ne zveni tako, kot je v taborišču v Senigallii ali v Bagnoliu (v Italiji), kjer niso imeli kaj početi in so imeli vaje vsak dan (Simčič 2012, 111) in so še upali, da se bodo vrnili v domovino.

Vesela pesem vedri srce, žalostna ga izboljšuje [...] pesem nas odrešuje (Simčič 2012: 113), kakor je zapisal Anton M. Slomšek: »Use nashe petie ima zhivlenie lepshati, pozhlahtniti use nashe djanje ino nehanje.« (Simčič 2012, 114) Niso se naveličali zaupati vanj.

Stari Carles Taylor, njihov prijatelj, že odkar gostujejo v Mednarodni pisarni za begunce, za steno njihove ‘klubske sobe’ pritajeno prisluhne tuji pesmi, ki se komaj slišno oglasi »izpod nekega klančka ... « (Simčič 2012, 119) Nekega večera so v argentinskem zaporu vprašali Kofetarja, ali zna zapeti kakšno pesem v jeziku njegovega očeta. Izvijal se je, da je ne bodo razumeli! A so vseeno vztrajali. Povedal jim je vsebino in zapel Gor čez izaro ... , kjer ga je, otroka, mamica zibala in so mu tekla otroška leta, »zdaj pa je daleč, ni več ne doma ne mame ...« Ko je utihnil, nihče ni zinil. Eden si je začel brisati nos, drugi si je položil glavo med dlani, tretji je pri oknu gledal v temo, četrti se mu je približal: »Hvala ti, hvala ti!« (Simčič 2012, 437) Prizor v kvartu La Boca, ko skupina opitih Ircev poje angleško pesem »‘O, show me the way to go home...’«, mimoidočemu slovenskemu beguncu oživi spomin na Ruperta z Goriškega, ki je »‘sedemkrat šel čez morje, zadolžene očetove hiše pa le ni mogel odkupiti’«. (Simčič 2012, 173)

Kadar se ga je lotila otožnost ob spominih na Gorico in Brda, je hitro poprijel »tisto iz Slovenske Benečije: ‘Vince rumeno, čisto in sladko, dol teče gladko, pijmo ga le ...’« (Simčič 2012, 176) in nato zgoraj omenjeno angleško.

### č) Folklorne pripovedi

»O, ... moji mali navežejo koruzno zrno na vrvico in ko jo kura pogoltne, jo potegnejo k sebi, pa imajo. Kaj ko bi poslali Obrom vrvico z navezano peso!« (Simčič 2012, 154) To je otročji, posmehljiv odgovor, s katerim se junači eden slovanskih starešin grožnji njihovih smrtnih sovražnikov.

Tu bi bilo težko razločevati vse tri ravnine folklornega dogodka, zato so hkrati in sproti predstavljene vse tri: tekst, tekstura in kontekst.

Marjetica pa na pričakovanja poslušalcev, da jim bo zaupala skrivnost o skritem zakladu, da jim ne bi bilo treba garati po poljih, razočara. Do njega se dokoplje, če se pšenica pravočasno poseje in prosiš Svetovita za sonce in dež. Zamislijo se šele, ko jim pove zgodbo o človeku, ki ga je Svetovit uslišal, naj se mu vse,

česar se bo dotaknil, spremeni v zlato. Mož se je dotaknil lesene palice – v hipu se je spremenila v zlato. Vzel je kamen – postal je kepa zlata. Vzel je kos kruha in ... »Sredi kupa zlata je umrl od lakote.« (Simčič 2012, 338) To je folklorizirana zgodba o kralju Midasu iz grške mitologije.<sup>79</sup>

Drugače so njeni poslušalci pravljic predvsem otroci. Ko so ti zadremali, so jo starejši dostikrat prosili, naj jim pripoveduje o tujih krajih in o navadah drugih ljudstev. (Simčič 2012, 342)

Oh, v vsaki vasici, v vsakem še tako zakotnem naselju, povsod so otroci. In vsi radi poslušajo pravljice. Včasih jim dremež že trdo seda na veke, oni pa bi vendarle radi slišali še kakšno novo. Če se pa ne spomni nobene nove, pa naj jim vsaj pove še enkrat tisto o fižolčku, ki je zrasel do neba, pa čeprav jo že znajo na pamet, a bi jo radi slišali 'še enkrat in še enkrat'. (Simčič 2012, 339)

Kopica otrok, s katerimi se srečuje desetnica Marjetica, je gotovo realno dejstvo, pa tudi izraz pisateljeve naklonjenosti do desetnic. Posebno rad ima dvojčice, ki imata praviloma komplementarni imeni. Mrakica npr. je introvertirana, Nebesce ekstrovertirana. (Simčič 2012, 674–675) Otroci v gradišču so si po pripovedovanju za zmeraj zapomnili »Rdeče brade. Mali bi ga poslušali noč in dan«. (Simčič 2012, 139) Najbolj priljubljena je bila zgodba o možu, ki je vsako pomlad zasadil zajce, pa nikoli nobenega pridelal. Radi so imeli tudi tisto o kači, ki se je spremenila v lepo deklico z belo kožo. Koliko pripovedovanja! Še posebej v jesenskih večerih, ko mož vsako jesen ni bilo doma in so dneve in noči pri soteski oprezali za Obri. (Simčič 2012, 139) Ribičevi najmlajši so še leta pozneje pripovedovali, da je bila najlepša od njihovih zim v življenju, ko je Črno lice pripovedoval napete zgodbe 'z drugega konca sveta'. (Simčič 2012, 156) Tu si lahko zamislimo, da gre za komaj prikrito literarizirano situacijo naših begunskih družin, ki so otrokom, rojenim že v emigraciji, pripovedovali spomine ali lastne zgodbe iz domačih krajev (Simčič 2012, 679) Otroci na palubi ladje, ki pluje iz Evrope na drug konec sveta, so hvaležni vsem, ki so jim mar. Zato imajo radi »babico«, gospo z belimi lasmi, ki jim zna vedno kaj povedati, kaj bodisi vedrega ali resnega«. (Simčič 2012, 494) V šoli imajo radi *gringa*, ki jim pripoveduje smešne ali žalostne zgodbe. Iz njih vsaj zvedo, da niso sami in svetu in da ni vseeno, kako živiš. (Simčič 2012, 543) Otroci se aktivno odzivajo na pripovedovanje odraslih. Tudi če gre za resne reči. Džiniju na jugu med gorami pa tudi doli ob bariloškem jezeru manjkajo kače. Rad bi jo pobil. Zato, ker je kača zapeljala Evo in sta zato morala iz raja. (Simčič 2012, 371, 372) Po zgodbi o Martinu Krpanu Boštjanček vpraša mamo, zakaj je moral Slovenec rešiti Dunaj pred Brdavsom, če Nemci niso marali Slovencev. (Simčič

---

<sup>79</sup> Midas je bil frigijski kralj, ki je želel, da se vse, česar se dotakne, spremeni v zlato. To se je zgodilo tudi s hrano in pijačo, zato mu je grozila smrt od lakote. Nesrečne usode ga je rešil Dioniz. (Bellinger 1997, 296)

2011, 102–103) »Kako otroku dopovedati, da je treba pomagati tudi tistim, ki ti niso vedno pri srcu.« (Simčič 2012, 205) Zelo dobrodošlo je pripovedovanje med zaporniki, saj jim zgodbeno imaginacija omogoča prestopati stvarne meje.<sup>80</sup>

Eden od otrok v družini prosi za zgodbo in stric se vda: »Nekoč je živel grof, ki je imel na trebuhu knof. Trebušček pa je počil in knof mu je odskočil in padel je v lonec in je povesti konec.« Starejša se režita, najmlajši je razočaran: »To si nam že lani povedal. [...] Eno tako zgodbo, Stric, v kateri se bojujejo, pa so mrtvi in takó.« (Simčič 2012, 373) Okrog štirideset let pozneje so isti trije, zdaj odrasli obujali spomine na prav taki masivni klopi, kakršna je bila nekoč: Stric jim je pripovedoval zgodbe o hlapčiču in hudobnem graščaku, o fantiču, ki je po nesreči s črnim polil mamino belo poročno obleko, se ustrašil šibe, pobegnil, noč prespal v gozdu, splezal do zapuščenega kondorjevega gnezda. Njegova mama in ata sta ga obupano iskala, a nekega jutra je velik kondor prinesel fantiča živega in zdravega spustil skozi dimnik, da ga starša vsega črnega od saj sprva sploh nista prepoznala.

Na zgodbo o vilah, o tronadorskih vilah so zaman čakali. »Vile živijo samo na Triglavu ...« (Simčič 2012, 377) Pred dnevi je Kofetar povedal eno zgodbo in zdaj mu ne dajo miru. Medtem ko pletejo, jim pripoveduje o daljnih deželah, o katerih je bral, o čudnih ljudeh in dogodkih. Napeto ga poslušajo in še pred spanjem bi hoteli, da jim še kaj pove. Govori o starih drevesih, tako mogočnih, da so skoznje naredili predor za avtomobile, o jezeru, v katerem baje še danes živi zmaj, v Švici je, in ker reče Švica in jo po imenu poznajo, čeprav najbrž ne vedo točno, kje je, je tisto o zmaju resnično, da bolj ne more biti; potem o ljudeh, ki hodijo po žarečem oglju in si podplatov ne ožgejo; pa o družinah, v katerih se rodi deset sinov in mora najmlajši od doma v svet, tu mu glas postaja tišji, pa hodi po svetu ... tako ... sam ... Zapre oči, za hip premolkne, oni se spogledajo, drug drugemu vprašujoče namigujejo nanj ... kaj je zdaj nenadoma z njim. (Simčič 2012, 435) Zgodbe se prenašajo iz časopisov med ljudi in nazaj: že kot šolar je slišal zgodbo, na katero je zdaj naletel v *News Weekliju*: Nekega moža so na praznovanju zlate poroke vprašali, ali mu je v preteklih letih kdaj prišlo na misel, da bi se ločil od žene. »Ločil,« je vzkipeł. »Da bi jo ubil, to ja, ampak da bi se ločil? Nak!« (Simčič 2012, 566) Vindobona, Blatno jezero, Laba.

<sup>80</sup> Prim. Kozak, J. (1947, 1952): *Lesena žlica*. Ljubljana, Državna založba Slovenije.

## Sklep

Zorko Simčič je v roman *Poslednji deseti bratje* tako rekoč skril roman *Desetnica Marjetica*.

Neučakani bralec ga – nič hudega sluteč – zlahka prezre ali iz obzirnosti preleti,<sup>81</sup> kakor ljudje, ki s šumeče ulice zlepa ne vstopijo v muzej, galerijo, katedralo. ... Malo ljudi obišče omenjene posvečene prostore, še manj se jih v njih res ustavi, vsaj odpočije, se zamisli ali doživi njihovo vsebino.

Zgodba vložena romana je tako samostojna, da bi čisto lahko izšel posebej in mogoče se bo kdaj pokazala taka priložnost.

1. Analiza je pokazala, koliko je zvest baladni strukturi pesmi *Desetnica* in da se od nje daleč razlikuje z motivom večnega popotnika Ahasverja.<sup>82</sup>
2. Vse do konca se z *Desetim bratom*, z bratom po usodi, sprašujeta, kakšen je višji namen in pomen njunega tavanja. Iskanje odgovora na smisel življenja je v skritem središču obeh romanov: »Pravijo, da je človeku šele tik pred smrtjo dano videti, zakaj in čemu ga je Bog poslal na svet.« (Simčič 2012, 648–649)
3. Sodobni intelektualec utemeljuje svoje stalno prestavljanje z zakonitostmi v naravi: »Vesolje se premika, Sonce in Zemlja se gibljeta – kako naj bi torej bilo drugače s človekom, še posebej s tistimi, katerim je bilo usojeno, da hodijo po svetu (Simčič 2012, 268), medtem ko desetnica in deseti brat izpolnjujeta neko mitu zavezano poslanstvo, ki je zanju sicer skrivnost.
4. Kot skrivnost<sup>83</sup> dojemajo svojo življenjsko pot tisti Simčičevi begunci in izgnanci, ki želijo ostati zvesti svojim koreninam.<sup>84</sup> To ni tako lahko. Mar-sikdo se je izgubil: Eden v majhen rdeč avtomobil, potem v vedno večjega in črnega, drugi h kupčku denarja, tretji, misleč, da rešuje človeštvo, četrti se za ceno udobja prepusti starejši dami. (Simčič 2012, 644) [Itn.]

---

<sup>81</sup> Pišem iz lastne izkušnje, ker ga prvič, ko sem ga brala po razločenih poglavjih, kakor tečejo strani, nisem prav dojela. Šele zdaj, ko sem ga prebrala v enem kosu, sem dojela njegovo veličino in pomen. Dobro bi ga bilo izdati samostojno.

<sup>82</sup> 1. Prvotno biblijsko ime za perzijskega kralja Kserksa. 2. »večni Jud«, večni popotnik, po legendi čevljar, ki je odgnal Kristusa, ki se je hotel spočiti med potjo na Golgoto pred njegovo hišo. Za kazen mora do sodnega dne bloditi po svetu; metaforično: ahasver, brezdomec, blodeč po svetu; nestalnež, nemirni duh. (Verbinc 1968, 33)

<sup>83</sup> »In kako je po vašem z božjo voljo, kako s človekovo svobodno voljo, o kateri so nas učili?« Kofetar: »Skrivnost.«

Komisar: »Oho! Tako se pa ne gremo! Skrivnost? S tem se človek umakne iz pogovora, to je navaden pobeg.«

»Če ne pristanete na to, da obstajajo tudi skrivnosti, potem vam sploh nič ne bo moglo biti razumljivo,« reče Kofetar nenadoma z zaskrbljenim glasom. (Simčič 2012, 455)

<sup>84</sup> Težko je reči, domovini, če jim ta ni dovolila vstopiti vanjo.

Nekateri se strinjajo, da so »del žrtvovane generacije«, da pa bi še zadoščevali, »zato, da obvarujejo sebe in narod« (Simčič 2012, 133), se jim zdi preveč, sploh za tiste, zaradi katerih so izgubili dom.

5. Tistim, ki davne mite jemljejo resno, se posmehujejo: »Pazi se torej, pusti mit o desetništvu pri miru!« (Simčič 2012, 379–380) Še več, nasprotujejo jim in upirajo se jim. (Simčič 2012, 379–380, 603)
6. Simčič je mojster v menjavanju časovnih perspektiv, podajanju sočasnosti dogajanja ali vstopanju vanj in *medias res*, čemur je bralec priča v glavnem besedilu.
7. Pisava omogoča menjavo časovnih perspektiv. V tem trenutku sem tu, že naslednji hip v davni preteklosti. Številni se le z umikom »v knjige večne modrosti in starih večnih vrednot« obdržijo pri življenju. Mnogi pa prav zaradi neprimernega beriva zapadejo v suženjstvo, ki se ga sčasoma niti več ne zavedajo. Toda, kako bi sporočil prijatelju v domovino to, kar mu zdaj prihaja izpod peresa? (Simčič 2012, 608) Dvoumnost grafične civilizacije je torej na dlani.
8. V Desetnici se pokloni Panoniji kot nesojeni zibelki slovenstva in Stanku (Majcnu), vmes Narteju Velikonji (Simčič 2012, 620), pesniku filozofu Vladimirju Kosu (Simčič 2012, 614), avtorjevi sodobniki pa bi v njem prepoznali še veliko drugih.
9. Bridka je avtokritičnost koroške Slovenke o razmerju matične Slovenije do njih. S tem ko so, »zavedeni od obljub«, njihovi predniki na plebiscitu glasovali za Avstrijo, so »nekako zatajili rojake na sončni strani Karavank, dandanes pa se njihovi novi rodovi onstran njih brezbrizni do njih. (Simčič 2012, 601) Vtis o maščevanju je najbrž pretiran, res pa je, da največ zaleže vsakdanje odločanje za slovenstvo njih samih.
10. Nasproti malodušnosti koroških Slovencev je na Tržaškem sicer navzoča mesijanska ideja o »vesoljnem občestvu narodov«, a na prvem mestu je »naš duh v svojstveni slovenski obliki«. (Simčič 2012, 593)
11. Najhuje je, da se na Vzходу večina ljudi svobode boji, na Zahodu pa jo večina mladih istoveti z anarhijo. (Simčič 2012, 627)
12. »Če bi slovenski človek res hotel imeti svobodo, bi jo imel. [...] Najslabše za narod je, če se samoponižuje.« (Simčič 2012, 640, 599)
13. V romanu pomembno domoljubje se med drugim ganljivo naslanja na prekmurski *Kalendar za vogrške Szlovence, vu Ameriki [...]*, molitvenik »vu starom szlovenszkom jeziki na hasek szlovenskoga národa in pesem primorskega emigranta ter dva posušena, zdaj že porumenela cvetova in v usnjeni vrečici prgišče prsti z domačih tal. (Simčič 2012, 649)

Ali je to samo na Slovenskem znana oblika slovesa z domače zemlje ali spomina nanjo?<sup>85</sup>

- 14.** Avtor veliko dá na čast in ponos. Prav v začetku slovanskih rodov je o tem oster dialog s poslancem, ki mu prinaša predlog obrskega vladarja. Slovenski rodovi bi delali, Obri bi jih pa ščitili. Gorazd jih trdo prime: »Ali smo Sloveni kdaj služili drugim, še manj koga potrebovali, da nas ščiti? Če bo pa kdaj rečeno, da so tu dnevi, ko smo postali strahopetni, pomeni, da bomo izginili.« (Simčič 2012, 153)

---

<sup>85</sup> Tudi jaz sem poslala prgišče zemlje in vejico iz žirovskega gozda žirovskemu rojaku v Avstralijo, ko je sporočil, da je smrtno bolan. Tudi pri naših izgnancih, ki so med drugo svetovno vojno morali v Nemčijo, so znani taki primeri.

## Viri in literatura

- Bellinger, Gerhard J. (1997): *Leksikon mitologije*. Ljubljana, DZS.
- Cazalles, H. (et al., 1979): *Uvod v Sveto pismo stare zaveze*. Celje, Mohorjeva družba.
- Chevalier, J., Gheerbrant, A. (1995): *Slovar simbolov* (prev. Stane Ivanc). Ljubljana, Mladinska knjiga.
- Gregorčič, S. (1964): *Izbrane pesmi* (Kondor). Ljubljana, Mladinska knjiga.
- Jurčič, J. (1962): *Deseti brat* (Kondor 37). Ljubljana, Mladinska knjiga.
- Kosovel, S. (2013): *Zbrane pesmi* (Beletrina). Ljubljana, Študentska založba.
- Ludvik, D. (1960): Izvor desetništva. V: *Slovenski etnograf XIII* (1960), 79–90.
- Merhar, B. (1961): *Slovenske ljudske pesmi* (Kondor 45). Ljubljana, Mladinska knjiga (5–7, 159–160).
- Pajek, J. (1884): Črtice iz duševnega žitka štajerskih Slovencev, Ljubljana, Matica Slovenska.
- Prešeren, F. (1962): *Pesnitve in pisma* (Kondor), Ljubljana, Mladinska knjiga.
- Rode, T. (2021): Zgled polnega življenja, ustvarjanja in razdajanja. Spomini, misli, želje in čestitke akademiku, pisatelju, katoličanu, prijatelju jubilanu Zorku Simčiču. V: *Družina* 70, št. 47, 21 (novembra 2021, ni ostraničeno).
- Rozman, F. (1997): *Konkordanca Nove zaveze*. Ljubljana, DZS.
- Simčič, Z. (2000): *Srečanja z Majcnom*. Buenos Aires-Maribor 1961–1970 (Pričevanja); Ljubljana, Nova revija.
- Simčič, Z. (2012): *Poslednji deseti bratje* (Beletrina). Ljubljana, Študentska založba.
- Stramljič Breznik, I. (2007): Družina v slovenskih pregovorih in frazemih. V: Kržišnik, E., Eismann, W. (2007): *Frazeologija v jezikoslovju in drugih vedah*. Ljubljana, Univerza v Ljubljani, Filozofska fakulteta, Oddelek za slovenistiko.
- Štrekelj, K. (1885–1898): *Slovenske narodne pesmi I*. Ljubljana, Slovenska matica.
- Verbinc, F. (1968): *Slovar tujk*. Ljubljana, Cankarjeva založba.